

ELATUSRIIDAN VALTASUHTEET JA DISKURSSIT

Laura Leppämäki
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Laura Leppämäki	
Työn nimi Elatusriidan valtasuhteet ja diskurssit	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Syksy 2024	Sivumäärä 65
Tiivistelmä Tutkielma käsittelee elatusriitaa Foucault`n valtateorian kautta. Elatusriidassa on kyse eronneiden vanhempien välisestä riidasta lapsen elatusta koskien. Tutkimuskysymyksiä ovat: Millainen valtasuhde elatusriidassa esiintyy? Millaisia diskursseja elatusriitaan liittyy? Elatusriitaa on analysoitu valtasuhteen kahdeksan osatekijän avulla, jotka ovat perusta, keinot, ala, määrä, laajuus, kustannukset, vahvuus ja kantama. Luokituksen on laatinut M. Kusch. Tuloksena voidaan todeta, että elatusriidasta on löydettävissä kaikki valtasuhteen osatekijät. Valtasuhteen lisäksi elatusriidasta on etsitty diskursseja, jotka kuvaavat ilmiötä tarkemmin kotimaisessa keskustelussa. Diskursseja löytyi viisi, jotka ovat Itsenäinen uusi elämä, Ero menneeseen, Riittääkö rahat, Vahvat tunteet ja Tolkun ihmiset. Tutkimus on kriittinen diskurssianalyysi. Aineistona ovat Ylen verkkokeskustelut elatusriidasta, jotka on käyty huhtikuussa 2024. Aineisto on analysoitu laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysiä soveltaen.	
Asiasanat Elatusriita, elatus, Foucault, diskurssianalyysi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

Abstract

My thesis deals with the maintenance dispute through Foucault's theory of power. The maintenance dispute has been analysed in terms of the eight components of the power relationship: basis, means, area, quantity, extent, cost, strength and range. The classification was compiled by M. Kusch. All elements of the power relationship can be found in the maintenance dispute.

Discourses describe the phenomenon in more detail. Five discourses were found. These are Independent New Life, Separation from the Past, Is Money Enough, Strong Emotions and Thinking people. This research is a critical discourse analysis.

The material consists of the Finnish Broadcasting Company's online discussions on maintenance disputes. These have taken place in April 2024. The data has been analysed by applying the content analysis of qualitative research.

The thesis has been written for the Department of Social Work at the University of Jyväskylä under the supervision of Professor Heli Valokivi.

Keywords:

Maintenance dispute, Child maintenance, Foucault, discourse analysis

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	YKSINHUOLTAJAÄITIEN KOKEMUKSIA ELATUKSESTA	4
2.1	Yksinhuoltajaäitien kokemia haasteita kaupunkiympäristössä.....	4
2.2	Yksinhuoltajaäitien kokemuksia elatuksen laiminlyönnistä	6
2.3	Elatusyhteistyön haasteet	8
2.4	Elatuksen merkitys yksinhuoltajaäideille.....	9
3	VALTASUHDE JA DISKURSSIT	12
3.1	Foucault´lainen valtasuhde	12
3.2	Diskursiiviset käytännöt	14
3.3	Diskurssi	15
3.4	Ristiriitainen diskurssi ja rajaamistyytit	17
3.5	Kritisismi ja vallan mekanismit.....	18
3.6	Valtasuhde	21
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TAVOITE.....	24
4.1	Teoreettis-metodologinen viitekehys.....	24
4.2	Metodologiana kriittinen diskurssianalyysi	26
4.3	Aineisto, aineistonkeruumenetelmä ja analyysimenetelmä	30
4.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	37
5	TULOKSET VALTASUHTEESTA	39
5.1	Perusta	39
5.2	Keinot.....	40
5.3	Ala	41
5.4	Määrä	42
5.5	Laajuus.....	42
5.6	Kustannukset	43
5.7	Vahvuus.....	44
5.8	Kantama.....	45
5.9	Yhteenvedo.....	46
6	TULOKSET DISKURSSEISTA	47
6.1	Itsenäinen uusi elämä	47
6.2	Ero menneeseen.....	49
6.3	Riittääkö rahat	50
6.4	Vahvat tunteet	51

6.5	Tolkun ihmiset.....	52
6.6	Yhteenveto.....	53
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	54
	LÄHTEET:.....	58

1 JOHDANTO

Työkokemus lastenvalvojana perheoikeudellisessa yksikössä johti pohtimaan työssä kohtaamia asioita, joista elatusasiat olivat vaikeita sekä kiinnostusta herättäviä. Pohdintojen tuloksena syntyi pro gradu- työn tutkimussuunnitelma elatusriidasta kriittisen diskurssianalyysin kautta tarkasteltuna. Tarkoituksena on tutkia elatusriidan valtasuhdetta ja elatusriitaan liittyviä diskursseja kotimaisessa keskustelussa. Tutkimuskysymyksiä ovat: *Millainen valtasuhde elatusriidassa esiintyy? Millaisia diskursseja elatusriitaan liittyy?*

Elatuslain (5.9.1975/704) lähtökohtana on lapsen oikeus riittävään elatukseen. Tämän tulee kattaa lapsen aineelliset ja henkiset tarpeet, hoito ja koulutus. Vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta. Perheen normaaliin arkeen kuuluu lapsen elatus. Tilanne muuttuu rahamääräiseksi suoritukseksi eli elatusavuksi, kun vanhemmat eivät asu yhdessä. Elatusapua maksavaa vanhempaa kutsutaan elatusvelvolliseksi. (Aaltonen 2020, 509–512.) Elatustukea maksetaan lapselle, jonka yksityisoikeudellinen elatus on jäänyt puuttumaan tai vajavaiseksi. Tavallisin tilanne on se, että elatusvelvollinen on laiminlyönyt elatusavun maksamisen. (Gottberg 2010, 235.)

Elatusavun laiminlyönti on yleistä ja tämä oli myös työn alkupiste. Pohdin, miksi elatusapu jätetään hoitamatta osin tai kokonaan. Kotimaassa on tehty mm. tilastollista tutkimusta aiheesta, mutta asian laajempi ymmärtäminen vaatii toisenlaista otetta. Oikeustieteellistä tutkimusta aihepiiristä löytyy ja sanasto on helppo omaksua tämän tieteenalan piiristä. Tämä ei ole kuitenkaan hedelmällinen reitti sosiaalityön kannalta. Aihepiiriä on kuitenkin tarkoitus käsitellä tässä työssä yhteiskuntatieteellisenä tutkimuksena sosiaalityön näkökulmasta. Tällöin avuksi tarvitaan vahva yhteiskuntatieteellisen teorian tuki ilmiön kuvaamisen avuksi.

Tutkimus rakentuu Foucault`n teorialle vallasta ja valtasuhteesta, jonka kautta edetään diskursseihin. Foucault`n merkitys yhteiskuntatieteissä on suuri ja hänen teorioitansa on sovellettu sosiaalityöhön varsinkin hallinnan näkökulmasta. Tällöin perusteoksena on ”Miten meitä hallitaan” - teos (Miller & Rose 2010), jossa kiinnostuksen

kohteena on erityinen hallintamentaliteetti. Lopputyössä ei kuitenkaan varsinaisesti keskitytä hallintaan tai asiantuntijatyöhön. Valitun teorian avulla työ tarkentui koskemaan elatusriitaa ja siinä vaikuttavia valtasuhteita. Diskurssit puolestaan kuvaavat elatusriidan ympärillä käytävää puhetta ja jäsentävät sitä, miten elatusriita ymmärretään ja selitetään yhteiskunnassa. Diskurssin kautta on mahdollista avata elatusriitaa ja kuvata elatusriitaa ilmiönä syvemmin. Tässä työssä löytyi viisi diskurssia, jotka on esitelty tiivistetysti tulosluvussa.

Sosiaalityön professori Mia Hakovirta on tutkinut yksinhuoltajaäitien lasten elatusta. Tulosten mukaan sekä elatustuella että elatusavulla on huomattava merkitys yksinhuoltajaperheiden köyhyyden pienentämisessä. Yksinhuoltajaperheiden toimeentuloa voidaan parantaa siten, että lapsille turvataan elatusta myös lapsen toiselta vanhemmalta. (Haapanen & Hakovirta 2019, 406–407.) Tutkimus kiinnittyy yksinhuoltajaäitien kokemuksiin köyhyydestä, elatuksen laiminlyönnistä ja elatusyhteistyön haasteista. Tutkimus on kansainvälistä ja nostaa esille näkökulmia, joita suomalaisessa keskustelussa ei juurikaan huomioida.

Lastenvalvojalle elatusriidan sisällöt ovat arjen työn kautta osittain tuttuja. Lapsen elatuksen puutteet aiheuttavat monenlaisia murheita vanhemmille ja jatkuva riitely kuluttaa. Myös elatusvelvolliset kertovat tilanteen raskaudesta. Tästä näkökulmasta käsin olisi tärkeää ymmärtää elatusriidan diskursseja. Kriittinen diskurssianalyysi mahdollistaa tutkimuksessa epäoikeudenmukaisten käytäntöjen esilletuomisen ja tarkastelemisen. Elatusriidassa on vahvasti mukana valta ja valtasuhteen osatekijät. Tästä aukenee uusi näkökulma elatusriitaan. Elatusriita ei ole vain rahasta keskustelemista. Se on paljon laajempi kokonaisuus ja valtakysymyksiä ei voi sivuttaa tässä keskustelussa. Valta on myös kriittisen diskurssianalyysin keskeisiä käsitteitä. Lopputyöni keskittyy elatusriidan valtasuhteeseen sekä taustalla vaikuttaviin elatusriidasta esitettyihin diskursseihin. Löydettyjä diskursseja ovat seuraavat: Itsenäinen uusi elämä, Ero menneeseen, Riittääkö rahat, Vahvat tunteet ja Tolkun ihmiset.

Tutkimuksen aineisto on kerätty Ylen digitaalisesta uutisarkistosta ja sen verkkokeskusteluosiosta. Yle on valtakunnallinen toimija. Näin ollen Ylellä on myös vaikutusvaltaa asioiden esittämisen suhteen. Tällöin voidaan puhua metaforisesti portinvartijuudesta, jolloin organisaatio voi vaikuttaa siihen, miten ja mitkä sisällöt pääsevät leviämään joukkoviestinnässä (Seuri & Ikäheimo 2023, 11). Yleisradion toimintaan vaikuttaa myös kilpailu muiden medioiden kanssa ja tärkeä mittari on se, miten yleisö tavoitetaan. Yle on suuri mediatoimija kotimaassa. (Seppänen & Väliaverron 2012, 127–128.)

Elatusriidan kohdalla puhutaan myös elatuksen laiminlyönnistä. Tämä laiminlyönti sanana liittyy rikosoikeudelliseen käytäntöön, jonka mukaan vastuu voi perustua tekoon tai tekemättä jättämiseen. Tekemättä jättämisessä on kyse laiminlyönnistä. Laiminlyönti on aktiivisen tekemisen vastakohta. Tähän liittyy solidaarinen vastuu muista ihmisistä. Eläminen on helpompaa, kun voidaan luottaa ihmisten toimivan tietyllä tavalla. (Nurminen 2004, 127–139.) Elatusta koskeva keskeinen ja ajantasainen lainsäädäntö löytyy Finlex-palvelusta. Keskeisiä lakeja ovat: Elatustukilaki (29.8.2008/580), Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361) sekä Laki lapsen elatuksesta (5.9.1975/704).

Laki lapsen elatuksesta (704/1975) määrää 1 luvun 1 §:ssä, että lapsella on oikeus riittävään elatukseen. Se käsittää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä tästä aiheutuvat kustannukset. Laki lapsen elatuksesta (704/1975) 2 luvun 4 §:ssä säädetään, että vanhempi voidaan velvoittaa suorittamaan lapselle elatusapua, jos 1) hän ei muulla tavoin huolehdi lapsen elatuksesta, 2) lapsi ei asu pysyvästi hänen luonaan, 3) lapsi asuu vuorotellen hänen ja toisen vanhempansa tai muun huoltajan luona. Elatusavun määrä ja sen suorittamistapa vahvistetaan sopimuksella tai tuomiolla. Varsinaisia ohjeita elatusavusta on antanut oikeusministeriö kahdella julkaisulla: Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi (2007:2) ja Elatusapu vuoroasumistilanteessa (2023:24). Vuonna 2014 selvitettiin Kelan tutkimuksessa sitä, minkälaisia elatusapuvellalliset ovat. Tuloksena oli, että eronneita joukosta oli 42 prosenttia. Elatusapuvellalliset ovat keskimääräistä hieman muita perinnän asiakkaita parempituloisia. Elatusapuvellallisista suurin osa (93 %) on miehiä. Miehet ovat iältään keskimäärin 35–54-vuotiaita (73 %). (Korpela 2017, 4.) Vanhempien välillä voi olla riita tai konflikti lapsen elatuksesta. Konflikti voidaan lopettaa vain ratkaisemalla vanhempien väliset avoimet riitakysymykset. Riidan häviäminen voi aiheuttaa katkeruutta, joka vaikuttaa kaikkeen vanhempien väliseen kanssakäymiseen. Riitaiset elatusasiat ovat lapsen kannalta vahingollisia. (Linnanmäki 2019, 147.)

Tutkimus koostuu seitsemästä luvusta. Johdannon jälkeen avataan tutkimuksen viitekehystä. Luku kolme esittelee tutkimuksen teoriataustan, joka on Foucaultin valtateoriaan pohjautuvaa ja nojaa tästä kehitettyyn kriittiseen diskurssianalyysiin. Luku neljä käsittelee tutkimuksen toteutusta ja metodologiaa sekä analyysimenetelmää. Luku viisi ja kuusi esittelee tulokset kahdeksan valtasuhteen osatekijän kautta. Samalla esitetään löydetty viisi diskurssia. Luku seitsemän sisältää pohdintaosion ja mahdolliset jatkotutkimusaiheet. Tutkimus on tehty Jyväskylän yliopiston sosiaalityön oppiaineeseen professori Heli Valokiven ohjauksessa.

2 YKSIHUOLTAJAÄITIEN KOKEMUKSIA ELATUKSESTA

Pienperheen sijaan tulisi huomioida se, että perhe ei ole kiinteä kokonaisuus. Tällöin huomiota tulisi kiinnittää esimerkiksi yksinhuoltajaperheisiin tai perhesuhteisiin liittyviin moraalisiin kysymyksiin ja eettisiin pohdintoihin. Nämä teemat eivät ole perhetutkimuksen keskiössä. Syynä saattaa olla osittain perheen käsite, joka on liian kapea-alainen ja jättää esimerkiksi yksinhuoltajaperheet vähemmälle huomiolle. Tämän havainnon esittää David Morgan teoksessaan *Rethinking Family Practices* vuodelta 2011. (Jokinen 2014,185.) Yhden vanhemman perheen toimeentulo ja elatus on noussut viimevuosina esille lapsiperheiden köyhyyttä koskevan tutkimuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun ansiosta. (Castrén, Hakovirta & Kuronen 2019, 341.) Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan yksinhuoltajaäitien köyhyyden kokemuksia kaupunkiympäristössä ja lapsen elatuksen laiminlyönnin kokemuksia sekä vanhempien välisen elatusyhteistyön haasteita. Esille nostetaan myös keskeiset elatusta ja yksinhuoltajaäitejä koskevat kotimaiset tutkimustulokset.

2.1 Yksinhuoltajaäitien kokemia haasteita kaupunkiympäristössä

Köyhyyttä on mitattu monilla eri tavoilla. Lapsiperheköyhyydellä tarkoitetaan määritelmän mukaan suhteellisen köyhyysrajan alapuolella elävien lapsiperheiden osuutta kaikista lapsiperheistä. Lapsiperheissä on kyse perheistä, joissa asuu alle 18-vuotiaita. Lapsiperheiden köyhyys nousi Suomessa voimakkaasti vuodesta 1995 alkaen ja asiasta tehtiin laajoja selvityksiä seuraavina vuosina. Kasvu jatkui vuoteen

2007 ja taittui tämän jälkeen, kunnes alkoi taas kasvaa vuodesta 2012 alkaen. Selvityksissä havaittiin, että toimeentulo-ongelmat kuormittavat perheen arkea. Samalla syrjäytymisriski kasvaa. (Salmi 2020, 38–39.) Yksinhuoltajaperheiden köyhyysaste on noussut lähes vuosittain vuodesta 1995 lähtien. Vuonna 2017 se oli 31 prosenttia. Kahden huoltajan lapsiperheessä köyhyysaste oli vuonna 2017 selvästi matalampi vain noin 10 prosenttia. Köyhyys on noussut eniten juuri yksinhuoltajaperheissä verrattuna muuhun väestöön. (Salmi 2020, 49–50.) Nykyisin yli puolet suomalaisista perheistä hajoaa. Tulevaisuudessa erojen määrä kasvaa. (Keurulainen 2014, 189.)

Aiemmista tutkimuksista tiedämme, että elatusavun laiminlyönti on yleisintä kaupungeissa, joissa myös suurin osa yksinhuoltajaäideistä asuu (Ahola 2016, 300) ja elatusavulla sekä elatustuella on merkittävä rooli yksinhuoltajaperheiden köyhyyden vähentämisessä (Haapanen & Hakovirta 2019, 406–407). Suomen sisäinen muuttoliike on jo pitkään suuntautunut isompiin ja yhä harvempiin kasvukeskuksiin. Samoin muuttoliike suuntautuu pohjoisesta kohti etelää. (Kestilä & Karvonen 2022, 29.)

Köyhyys tuo mukanaan häpeän kokemuksen ja köyhiin liittyvät stereotypiat. Köyhyys saa yksinhuoltajaäidit epäilemään omaa kyvykkyyttään vanhempana. Kaupungissa on nähtävillä suuria tuloeroja ja naiset hyväksyvät eriarvoisuuden selviytymisstrategiana. Yksinhuoltajaäidit pyrkivät erottumaan muista mahdollisimman vähän ja elämään säästäväisesti. Selviytyminen on kuitenkin näennäistä. Yksinhuoltajaäitien ongelmat eivät näy katukuvassa. Näin köyhyysongelma jää helposti piiloon. (Krok 2012, 144–145.) Yksinhuoltajaäidit kokivat eri elämänalueilla valinnanvapauden olevan rajattua. Naiset tinkivät ruoka- ja vaatemenosta, matkustamisesta, vapaaajasta ja virkistäytymisestä. Naiset kuvasivat alakuloisuutta, stressikokemuksia ja voimattomuutta elämäntilanteessaan. Kokemukset palvelujärjestelmissä asioimisesta olivat useimmiten kielteisiä. Palveluiden piiriin oli vaikea päästä. Elämä oli sinnittelyä vuodesta toiseen ilman riittävää tukea. Lapsen tarpeet asetettiin aina etusijalle omiin tarpeisiin nähden. (Roivanen & Jalonen 2012, 169–171.) Yhteiskunnassa on keskusteltu relilienssistä, jolla tarkoitetaan eräänlaista kimmoisuutta selvitä elämän kolhuista. Resilienssiä vähentää jatkuva kuormitus, jota aiheuttaa tavanomaisesti taloudellinen niukkuus. Alhaiset tulot liittyvät olennaisesti niukkuuteen. Niukkuus liittyy myös koettuun elämänlaatuun, joka jää matalammaksi. Elämäntilanteeseen sopeudutaan ja pysyviä myönteisiä siirtymiä ei aktiivisesti etsitä. (Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 65–66.)

Eron jälkeen yleisönosastokirjoitteluissa, aikakauslehdissä sekä verkkokeskusteluissa parisuhdetta ja eroa käsitellään yksilöissä tapahtuvan muutoksen tai kasvun kautta. Vaikeudet ja konfliktit nähdään herkästi yksilön ongelmina. Tällaisia voivat

olla kasvukriisi, kypsyttömyys tai jokin luonteenpiirre. Syntyy erilaisia myyttejä, joista tunnettuja ovat ajatus pahasta äitipuolesta tai pahasta ex-vaimosta. Englanninkielinen ilmaisu on kuvaava "ex-wife from hell". Tämä hahmo rakentuu aikuisten erotarinoissa ja on osa uutta kansanperinnettä. Tällainen näkökulma estää näkemästä jännitteitä ja vaatimuksia, lojaliteettirakenteita sekä suhdemuodostelmia, jotka selittävät ihmisten käyttäytymistä. Yksilön motiivien sijaan tulisi tarkastella laajempia suhdekokonaisuuksia. Tämä voi myös lisätä myötätuntoisempaa ymmärrystä eron jälkeisestä elämästä vaikeuksineen. (Castrén 2009, 158–162.)

2.2 Yksinhuoltajaäitien kokemuksia elatuksen laiminlyönnistä

Natalier (2018) on tutkinut elatusavun laiminlyöntiä yksinhuoltajaäitejä haastatteleamalla. Natalier lähestyy tahallista elatusavun laiminlyöntiä taloudellisena hyväksikäyttönä, joka on sukupuolisidonnaista eli koskee pääosin naisia. Taloudellinen valta on ominaisuuksiltaan maskuliinista ja vaikuttaa tavalla, joka heikentää naisten taloudellista itsenäisyyttä. Natalier esittää, että valtio ei pysty estämään elatusavun laiminlyöntiä tapahtumana, vaikka tähän tarkoitukseen on kehitetty avuksi oma organisaatio. Eron jälkisestä taloudellisesta hyväksikäytöstä tulee normaalia vallitsevan järjestelmän kautta, joka yrittää säädellä elatusasioita, mutta ei kykene estämään elatusavun maksamatta jättämistä. Haastattelujen perusteella Natalier havaitsi useita erilaisia keinoja, joilla miehet pyrkivät vaikuttamaan elatusapuun. Näitä keinoja ovat seuraavat: 1) Elatusavun voi jättää maksamatta kokonaan tai osittain. 2) Elatusavun voi maksaa myöhässä. 3) Elatusvelvollisen tulot voi ilmoittaa liian pienenä elatusavun laskentaa varten. 4) Verotuksen avulla voi vaikuttaa tulojen minimointiin. 5) Veroilmoitusta ei tehdä kaikista tuloista. Kaiken tämän toiminnan takana on ajatus vaikuttamisesta. Näin voidaan vaikuttaa aiemman kumppanin mahdollisuuteen käyttää taloudellisia resursseja. Tämän seurauksena taloudellinen turvallisuus heikkenee. Samalla talouteen pystytään kohdistamaan valvontaa. Natalier tunnistaa, että kaikki miehet eivät tahallisesti laiminlyö elatusapua. Osalla elatusvelvollisista on myös puutteellinen elatuskyky. Tämä tulee myös huomioida. (Natalier 2018, 121–122.)

Yksinhuoltajaäitien kokemuksista selvisi, että suurimmalla osalla oli kokemuksia elatusavun laiminlyönnistä. Naiset ymmärsivät entisten kumppaneidensa toiminnan olevan naisten taloudellisiin mahdollisuuksiin ja vaihtoehtoihin puuttumista. Kontrollointia oli esiintynyt usein jo parisuhteen aikana. Kotitalouden budjetin hallinnasta tuli haastavaa, kun elatusapua ei saanut oikein ja ajallaan. Haastateltavat

kertoivat myös maksujen alentamispyynnöistä. Pyynnöistä tuli jatkuvia ja hyvin stressaavaksi koettuja. Elatusavun jatkuvuuteen ei voinut luottaa omaa elämää ja taloutta suunnitellessa. Naisten taloudellinen turvallisuus ja itsenäisyys kärsivät. Elatusapuun liittyy taloudellista hyväksikäyttöä, joka vaikuttaa naisten jo ennestään rajallisiin mahdollisuuksiin. Samalla se saa naiset epäilemään itseään ja omaa pärjäävyyttään äiteinä. Elatusavun laiminlyönti liittyy vahvasti naisten itsetuntoon ja autonomiaan sekä käsitykseen itsestä. Kyse ei ole siis pelkästään taloudellisesta ongelmasta. Naiset kokivat, että heidän tulevaa ja nykyistä elämää hallinnoidaan elatusavun laiminlyönnin kautta. (Natalier 2018, 128–131.) Naiset kokivat, että miehillä oli enemmän taloudellista harkintavaltaa ja päätöskykyä käytössään, jota vallitseva järjestelmä tuki. Elatusavun laiminlyönti ei ole kuitenkaan yksilöasia. Se liittyy olennaisesti valtaan ja taloudelliseen hyväksikäyttöön eron jälkeen. Taloudellinen valvonta on osa tätä kokonaisuutta. (Natalier 2018, 135–137.)

Natalier, Cook & McKenzie (2019) selvittivät yksinhuoltajaäitien haastattelujen avulla, millaisia hallintastrategioita äidit käyttivät selvitäkseen lapsen elatusavun laiminlyönnistä. Naisten täytyy toimia ja tehdä työtä asian eteen sekä vaatia sopimukseen päästäkseen. Tämä kaikki on palkatonta työtä, joka on hyvin aikaa vievää. (Natalier ym. 2019, 554.) Elatusavun laiminlyönti tulee osata tunnistaa, raportoida siitä ja seurata jatkuvasti asiaa. Tämä vaatii tiedollista osaamista ja myös tunnepuolen hallintaa. Samalla tulee osata käsitellä asiaa hoitavia viranomaistahoja, joilla ei aina ole riittävää osaamista asian hoitamiseksi. Elatusavun saamisesta tulee vaativaa ja samalla jatkuvaa toimintaa, jota ei tunnusteta työksi. Vastuu elatusavun hakemisesta lankeaa äideille, joilla on kaikkein vähiten valtaa vaikuttaa asiaan. Etusijalla ei siis ole valtion suorittama elatusvelvollisten valvonta. Elatusvelvollisten alueelle halutaan tunkeutua mahdollisimman vähän, sillä he ovat ansainneet rahat palkkatyön kautta hyvinvointivaltion kehyksessä. Miesten kykyä maksimoida taloudelliset resurssinsa suojellaan. Tämä tehdään äitien kustannuksella, joiden työksi jää elatusavun vaatiminen. Tämä käsitetään voimakkaasti koti- ja yksilöasiana. Naisten tekemää työtä elatusavun saamiseksi ei haluta tunnustaa, vaikka se myös rajoittaa äitejä viemällä heidän aikaansa. (Natalier ym. 2019, 558–565.)

Royal (2022) on todennut tutkimuksessaan, että Covid-19 pandemia on lisännyt yksihuoltajaäitien kokemia taloudellista hyväksikäyttöä ja pakkovalvontaa. Tämä on myös vaikuttanut taloudellisen hyväksikäytön sisällön laajenemiseen käsitteellisesti. Tähän liitettiin uutena osana nyt myös mm. kuittien vaatiminen, raportointi rahankäytöstä ja laskujen maksaminen myöhässä. Nämä liittyvät usein elatusavun laiminlyöntiin. (Royal 2022, 261–262.) Elatusavun laiminlyönti johti vaikeuksiin hankkia elämässä tarvittavia tarvikkeita ja budjetoinnin vaikeuteen. Lasten elatusapua käytettiin

myös uhkailun välineenä. Pandemian aikana nousi varmasti aitoja tarpeita tarkastella elatusavun määrää uudelleen. Kuitenkin tutkimukseen osallistuneet naiset kuvailivat elatusavun laiminlyönnin olleen tahallista toimintaa, jota tehtiin heidän ja lasten hallitsemiseksi sekä heidän elämäänsä vaikuttamiseksi eron jälkeen. Pandemia antoi enemmän mahdollisuuksia jättää elatusapu maksamatta yleisen taloudellisen ahdingon takia. Julkisissa palveluissa oli samalla riittämätön henkilömäärä hoitamassa elatusapuasioita. Tämä aiheutti sekä korkean stressitason että emotionaalisia haasteita yksinhuoltajaäideille. Iso-Britanniassa raportoitiin myös yksinhuoltajaäitiin kohdistuvasta murhasta pandemian aikana, kun tämä oli vaatinut elatusapua lapselleen. Kaikki elatusapujen muutokset ja puutteet maksuissa vaikuttavat suhteettoman paljon naisiin, jotka ovat pääosin elatusavun saajina. (Royal 2022, 273–275.)

2.3 Elatusyhteistyön haasteet

Fernqvist, Flinkfeld & Tagler (2023) ovat etsineet erilaisia perusteluja sille, miksi elatusvelvolliset eivät maksa elatusta. Elatuksen laiminlyöntiin liittyvät haasteet liitetään tyypillisesti huolimattomuuteen tai maksukyvyttömyyteen. Taloudellista hyväksikäyttöä ei tunnisteta (Fernqvist ym. 2023, 1.) Tutkijat nostavat esille hyvinvointivaltioon liitetyn ”pohjoismaisen paradoksin”, joka tarkoittaa tilannetta, jossa vanhempien yhteistyön sekä lapsen edun korostamisen varjoon jäävät esimerkiksi kysymykset sukupuolten välisestä epätasa-arvosta tai konflikteista eron jälkeen. (Fernqvist ym. 2023, 2.) Elatusvelvolliset isät väittivät tyypillisesti, että heidän oli maksettava liian suuria summia. Elatusvelvolliset myös vetosivat siihen, että eivät saaneet tavata lasta. Ristiriitoja esiintyi siis muissakin kuin puhtaasti lapsen elatukseen liittyvissä seikoissa. Asioita käsittelevät viranomaistahot puolestaan keskittyvät käytännön asioihin ja eivät täten tunnista minkäänlaisia hyväksikäytön muotoja elatuksen laiminlyönnin kohdalla. (Fernqvist ym. 2023, 7–8.)

Finnström (2023) toteaa, että yleisin syy jättää elatus maksamatta on taloudellinen kyvyttömyys eli maksukykyä ei väitetysti ole. Toinen selkeä peruste on se, että elatusvelvollinen viettää aikaa lapsen kanssa säännöllisesti. (Finnström 2023, 1.) Taloudelliseen maksukyvyttömyyteen liittyi myös toiveet maksutauoista taloudellisten vaikeuksien takia. Osa elatusvelvollisista käytti myös perusteluna sitä, että maksaa lapsen kuluja jo nyt epävirallista reittiä suoraan lapselle tai lähivanhemmalle. (Finnström 2023, 9.) Vanhemmilla on myös elatusvelvollisuudesta erilaisia käsityksiä ja he eivät aina tiedä, miten vastuut kuuluisivat hoitaa ja järjestää. Vanhemmilla on

oma ”todellisuutensa” sekä henkilökohtainen oma elämäntilanteensa. Erilaiset säännöt elatusta koskien ovat vaikeaselkoisia ja näin tehdyt päätökset koetaan helposti henkilöön kohdistuvana hyökkäyksenä. (Finnström 2023, 18.)

Aiemmat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että elatus toimii mahdollisena alustana sekä verbaaliselle että taloudelliselle hyväksikäytölle. (Fernqvist ym. 2023, 17.) Tegler, Fernqvist & Flinkfeld (2023) toteavat, että vanhempien välisen yhteydenpidon vaatiminen elatusasioiden hoidossa on osoitettu nostavan esiin vanhempien väliset konfliktit. Tämä voi ilmetä jo toteutuneena hyväksikäyttönä, ahdistuksena tai huolestumisena mahdollisesta uudesta hyväksikäytöstä. Samalla joudutaan palaamaan vaikeisiin muistoihin. Jatkuvat yhteistyön vaikeudet, taloudellinen valvonta ja tarvittavien asiakirjojen kautta tapahtuva häirintä ovat uusia hallinnan muotoja entistä kumppania kohtaan. (Tegler ym. 2023, 131.) Konkreettisenä esimerkkinä on elatusavun maksaminen suoraan lähivanhemmalle. Pankkitapahtumaan voi lisätä kommentteja, jotka ovat uhkaavia tai loukkaavia. Vanhempien välinen kontakti voi antaa toiselle mahdollisuuden painostaa elatusavun suhteen. Tällöin lähivanhempi yrittää saada hyväksymään pienempi tai epäsäännöllisesti tuleva elatusapu. (Tegler yms. 2023, 134.) Tutkimuksen mukaan yhä kasvavat vaatimuksen vanhempien keskinäisestä yhteydenpidosta mahdollistavat kontrolloivan käyttäytymisen, uhkailun, häirinnän ja väkivallan. Pakkokontakti voi traumatisoida uudelleen. Se voi myös johtaa lähivanhemman uhriksi tai jatkuvan uhkailun kohteeksi. Myös huolet kasvavat. (Tegler ym. 2023, 135–136.)

2.4 Elatuksen merkitys yksinhuoltajaäideille

Suomalaisessa köyhyystutkimuksessa on nostettu 1990-luvulta alkaen esille yksinhuoltajaperheiden taloudelliset ongelmat. Yksinhuoltajaperheillä on myös kahden vanhemman perhettä suurempi köyhyysriski. Kansainväliset vertailututkimukset ja juuri mahdollisesti köyhyystutkimukset ovat nostaneet esille yksinhuoltajaäiteihin kohdistuvaa tutkimusta. (Kuronen 2003, 108.) Eronneiden vanhempien taloutta on kotimaassa tarkasteltu kuitenkin hyvin kapeasti elatusapujärjestelmän ja elatusvelvollisen maksamaan tai maksamatta jättämisen elatusavun kautta. Keskustelu on käyty juridikaan kielellä ja keskiössä on ollut raha. Rahapuhe on myös ollut hyvin yksipuolista. Suomessa yksinhuoltajaäidit kuitenkin kantavat vastuuta perheestään käymällä palkkатыössä. Elatusapumaksujen osuus on puolestaan varsin pieni. (Kuronen 2003, 116.)

Tutkimuksen kannalta hedelmällistä olisi keskittyä jatkossa jaetusta vanhemmuudesta erovanhemmuuden sukupuolistuneisiin käytäntöihin. (Kuronen 2003, 119.)

Haapanen & Hakovirta (2019) ovat tutkineet lapsen elatusta, vanhempien toimeentuloa ja köyhyyttä tilanteessa, jossa lapsen vanhemmat asuvat erillään. Lähtökohtana tutkimuksessa on tarkastella elatuksen muodostumista elatusavusta tai elatuksesta eri tuloluokkien mukaan. Samalla tutkimus selvitti, mikä vaikutus elatustuesta on vanhempien toimeentuloon ja köyhyyteen. Aineistona oli Suomen tulonjakotilasto vuodelta 2013. (Haapanen ym. 2019, 395.) Tutkimuksen mukaan vuonna 2013 lähes 80 prosenttia yksinhuoltajakotitalouksista oli saanut joko elatusapua tai elatus-tukea. Elatusapu oli määrällisesti suurempi kuin elatustuki. Tuloluokat jaettiin viiteen luokkaan. Alin ja toiseksi alin tuloluokka saivat harvemmin elatusapua. Pienituloisissa yksinhuoltajaperheissä lapsen elatus muodostuu yleisemmin elatustuesta, joka turvaa lapsen elatusta. (Haapanen ym. 2019, 404.)

Elatusapua tai -tukea saaneista yksinhuoltajaäitien talouksista lähes puolella tulot alittivat köyhyysrajan. Köyhyysasteella tarkoitetaan 60 prosenttia mediaanituloista. Köyhyysaste ennen elatusta oli 40,2 ja 54,0. Elatusavun ja -tuen jälkeen suhteellinen köyhyys väheni. Suurin merkitys oli elatustuella yksinhuoltajaäitien kotitalouksissa, joissa suhteellinen köyhyys väheni eniten. Vertailuna esitettiin isien köyhyysaste ennen elatusavun maksamista. Isät jaettiin perhemuodon mukaan kolmeen luokkaan: 1) yksinasuvat isät (8,2) 2) puolisonsa kanssa asuvat isät (0,0) ja 3) puolison sekä lasten kanssa asuvat isät (6,6). Elatusavun maksaminen ei lisännyt köyhyyttä puolison kanssa asuvien isien talouksissa. Sama tilanne oli puolison ja lasten kanssa asuvilla isillä. Vaikein tilanne oli yksinasuvilla isillä, joiden köyhyys kasvoi noin 10 prosenttia. (Haapanen ym. 2019, 405–406.)

Elatustuen rooli on keskeinen pienituloisissa yksinhuoltajaperheissä. Tämä voi selittyä osaltaan liittojen homogamialla. Sekä elatustuella että elatusavulla on keskeinen rooli yksinhuoltajaperheiden köyhyyden pienentämisessä. Elatusapu pienentää köyhyyttä. Kun kaikille lapsille turvataan elatusta myös lapsen toiselta vanhemmalta, voidaan yksinhuoltajaperheiden toimeentuloa parantaa. (Haapanen ym. 2019, 406–407.) Tutkimusta on laajennettu kotimaasta viiden maan väliseen vertailevaan tutkimukseen. Tässä tutkimuksessa mukana on Suomi, Saksa, Espanja, Iso-Britannia ja Yhdysvallat. Tutkimuksessa havaittiin, että maiden välillä on eroja siinä, minkälaisen osuuden elatus muodosti tulonlähteenä yksinhuoltajaäitien kotitalouksissa. Suomessa enemmistö yksinhuoltajaäideistä sai elatusta, mutta sen merkitys tulonlähteenä oli vähäisempi kuin verrokkimaissa. Suomessa, Espanjassa ja Yhdysvalloissa yksinhuoltajaäitien tuloista yli puolet tulee työtuloista. Seuraavaksi eniten tuloja tulee

sosiaalisista tulonsiirroista. Elatus muodosti sitä saavien yksinhuoltajaäitien tuloista Suomessa noin 10 prosenttia, kun esimerkiksi Saksassa elatuksen osuus on noin 20 prosenttia. (Hakovirta & Jokela 2019, 264–265.)

Ahola (2016) on tutkinut elatustuen merkitystä yksinhuoltajaperheiden toimeentulolle. Elatustukeen liittyvää tutkimusta on kotimaassa hyvin niukasti. Tutkimus sisältää Kelan rekisteritiedot maksetuista elatustuista vuodelta 2010. Muodostettuja ryhmiä on kaksi. Toisessa ryhmässä on kyse elatustuen laiminlyönnistä eli elatusapu on jätetty maksamatta. Toisessa ryhmässä ei ole tällaista syytä. (Ahola 2016, 288–289.) Elatustukea maksettiin 59 prosentille elatusavun laiminlyönnin perusteella. Kaikista yksinhuoltajaperheistä 29 prosenttia sai elatustukea elatusavun laiminlyönnin takia. Elatustuen osuus perheen rahatuloista oli 10 prosenttia yksinhuoltajilla, joiden tilanne johtui elatusavun laiminlyönnistä. Muilla elatustukea saavilla osuus tuloista oli pienempi, noin kahdeksan prosenttia. Merkittävin osa yksinhuoltajista asui kaupungissa ja heillä oli myös suurin riski saada elatustukea elatusavun laiminlyönnin takia. (Ahola 2016, 294–300.) Ahola toteaa, että yksinhuoltajat, joilla on hyvä taloudellinen tilanne eivät hae elatustukea yhtä ahkerasti kuin pienituloisemmat, koska toimeentulo ei ole elatustuesta riippuvaista. Elatustukea alikäytetään erityisesti yhden lapsen perheissä. (Ahola 2016, 304.)

3 VALTASUHDE JA DISKURSSIT

Sosiaalinen konstruktionismi lähtee ajatuksesta, että kulttuurinen ja yhteiskunnallinen todellisuus ovat konstruointia. Ajatuksen keskeisiä esittäjiä ovat Peter L. Berger ja Thomas Luckmann. Tämä ajatus on myös ranskalaisen filosofisesti virittyneen kulttuurianalyysin taustalla, jota edustaa mm. Michael Foucault. Ranskalainen nykykeskustelu lähtee kuitenkin kieliteorian ajatuksesta, jonka mukaan todellisuus koostuu merkityksellisestä artikulaatiosta, joiden syntyä määrää kulttuurinen rakenne. Intentionaaliset tajunnat ovat riippuvaisia tästä rakenteesta, joka vaikuttaa niiden syntyyn ja kehitykseen. Ranskalaisen nykykeskustelun tulkinnat ovat vahvasti esillä tieteellisessä keskustelussa. (Heiskala 1994, 166–168.)

3.1 Foucault`lainen valtasuhde

Foucault`n teokset käsittelevät monia filosofisia kysymyksiä tiedosta, vallasta ja etiikasta. Foucault kutsui tutkimuksiaan aluksi arkeologiaksi, myöhemmin genealogiaksi ja viimeisinä vuosina problematisoinnin tutkimiseksi. Foucault`n tunnetuimpia käsitteitä ovat objektivointi ja subjektivointi. Objektivoinnilla tarkoitetaan tapoja, joilla ilmiöstä tai asiasta tehdään ajattelun kohde. Foucault`n kiinnostuksen kohteina ilmiöinä olivat mm. seksuaalisuus ja rikollisuus. Subjektivoinnissa selvitetään, miten objekteja ajatteleva subjekti asetetaan, määritellään ja muokataan. Pääsääntöisesti Foucault tutki ajattelua tieteellisissä diskursseissa. Foucault tutki myös instituutioita, joissa tieteellisiä diskursseja sovelletaan. (Alhanen 2007, 20–21.) Foucault on antanut kipinän erilaisille teoreettisille kehittelyille, jolloin tyypillisesti jokin Foucault`n muotoilema näkökulma otetaan tarkastelun lähtökohdaksi. Tunnettuja näkökulmia ovat esimerkiksi biovalta, normalisaatio, hallinnallisuus ja kuri. (Hurri 2010, 191–192.)

Foucault ei pyrkinyt rakentamamaan universaaleja teorioita esimerkiksi hallintajärjestelmien toiminnasta. Foucault pyrki sen sijaan tarjoamaan käsitteitä ja metodologisia työkaluja valtakäytäntöjen, tiedon ja etiikan tarkastelemiseen. Foucault ajatteli vallan tuottavana. Valta ilmenee strategisissa suhteissa ja sulkee sisäänsä vallan kohteet ja harjoittajat. Valtaa voi myös harjoittaa suhteessa itseensä. Foucault oli kiinnostunut myös tiloista ja tilanteista, joissa mahdollistuu toisin toimiminen, joka ei ole täysin etukäteen hallittavissa. (Pyykkönen 2015, 193–194.) Foucault oli kiinnostunut aidoista riidoista ja kamppailuista, jotka kiertyivät saman kysymyksen ympärille: Keitä me olemme? Foucault'n tavoitteena oli asettaa kyseenalaiseksi vakiintuneita katsantokantoja. Teorian tehtävänä ei ole kuitenkaan riitojen muokkaaminen riitajuutiksi, jotka voidaan ratkaista kolmannen eli ulkopuolisen toimesta. Teorian tulee välttää kaikenlaista ylimielisyyttä ja muiden puolesta puhumista. Kritiikin tehtävänä on nimenomaan antaa strategista tietoa erimielisyyksien ilmaisulle ja paikallisille kamppailuille. (Hänninen 1997, 160.) Foucault esitti kritiikin olevan pyrkimystä siihen, että auktoriteettien toteamuksia ei oteta totena. Totuudet täytyy kunkin perustella omalla kohdallaan. Totuudet voidaan käsittää eri tavalla. Kritiikki on myös pyrkimystä kyseenalaistaa universaalina tai suvereenina pidetty lakisysteemi. Kritiikki kyseenalaistaa hallittavuuden mekanismit. (Lindroos 2008, 188.)

Foucault käsitti vallan biovaltana, joka kohdistuu eläviin ihmisyksilöihin ja -populaatioihin. Vallan pyrkimyksenä on muovata, hyödyntää ja ohjata ihmisten kykyjä ja ominaisuuksia. Ihmiselämään kohdistuva vallankäyttö edellyttää yhteyttä empiirisiin ihmistieteisiin, kuten sosiaalialaan ja tähän liittyvään tilastointiin. Valta ja tieto ovat sidoksissa keskenään. Toisaalta tieteellinen tutkimus osaltaan edistää vallankäyttöä tuottamalla informaatiota. (Helén 2004, 207–208.) Foucault esittää, että biovaltallaan on siirrytty yhteiskunnassa hetkenä, jolloin perheenpää ei enää huolehtinut yksityiskohtaisesti perheen asioista vaan tämä tehtävä siirtyi valtion eli "ison perheen" hallintaan. Tällöin syntyi uusi biovallan järjestys. (Virtanen 2006, 10.) Foucault'n teoriasta käsin sosiaalityö näyttäytyy tuottavana hallinnan käytäntöinä. Käytännöt toimivat vallitsevien totuusjärjestelmien sisällä. Sosiaalityöllä on välittäjän asema. Kansalaisten enemmistöllä on yhteiskunnassa vakiintunut asema. Ulkopuolella on suljettu ja leimattu vähemmistö. Välittäjän tehtävässä sosiaalityö valvoo ja arvottaa asiakkaiden elämää. Samalla sosiaalityö pyrkii auttamaan asiakkaita saavuttamaan normaalin kansalaisuuden vaatimukset. (Stenson 1997, 168.)

Foucault hylkäsi ajatuksen vallasta hierarkkisena järjestyksenä. Valta ei ole kenenkään hallussa. Valta on olemassa, kun sitä käytetään ja toimitaan. Kyseessä on kyky ja toimivalta. Valta on nimenomaan toiminta- ja vaikutussuhde. Valtasuhteessa ihmisen toiminta ja pyrkimykset vaikuttavat toisen ihmisen toimintaan ja päämääriin.

Valta on sisäinen vuorovaikutussuhde. Valtasuhde konstituoi A:n ja B:n subjektiudet, toiminta-alat ja -mahdollisuudet sekä identiteetin. Valtasuhteet ovat voimien suhteita. Valtarakennelmat perustuvat toimintojen ja pyrkimysten törmäyksiin ja jännitteisiin. Valta on dynaaminen voimakenttä. Lisäksi mikrotason ”intiimeissä” vuorovaikutussuhteissa toimiva valta palautuu institutionaaliseen valtaan. Suhde ei toimi toisinpäin. Foucault’lle mikrotaso on keskeinen. Mikrotasolla muodostuvat taktiset asemat, subjektit ja toimintapyrkimykset. Makrotaso muodostuu mikroenttien repeytyessä toisistaan irti tai punoutuessa yhteen. Tässä on kyse yhteiskunnallisesta vallasta. Tämän hahmottamisessa Foucault käyttää käsitettä dispositif. Vallan kokonaisuus on kaikkialla ja jatkuvasti läsnä oleva strateginen tilanne, joka muuttaa muotoaan. (Helén 1994, 276–277.)

3.2 Diskursiiviset käytännöt

Foucault kirjoitti diskursiivisista käytännöistä, jotka ohjaavat ihmisen toimintaa diskurssissa. Foucault`n tutkimukset keskittyvät juuri käytäntöjen kenttiin, joilla asiat ja ihmiset objektivoituvat ja subjektivoituvat. Tutkimukset ovat ajallisesti ja paikallisesti rajattuja historiallisia tutkimuksia tietyillä käytäntöjen kentillä. (Alhanen 2007, 30–31.) Foucault käytti valtatuotkimuksen yhteydessä myös käsitettä dispositiivi. Dispositiivin kautta Foucault ajatteli vallan epätasapainoisten voimasuhteiden strategisena ja taktisena verkostona. Näin Foucault laajensi valtakäsitystä sopimuksellisista tai institutionaalisisista käsityksistä. Taistelevat valtasuhteet ovat verkostollisia strategioita ja saattavat mahdollistaa juuri tietynlaisen tiedon ja toimia jopa tämän tiedon luojina. Dispositiivi tarkoittaa ranskan kielessä jonkin kokonaisuuden kokoonpanoa. (Koivusalo 2012, 144–145.) Foucault liitti valtaan vielä tuottavuuden. Foucault`n tarkoitus oli paljastaa vallan käytäntöjä ja teknologioita. Tämä paljastaminen vapauttaa subjektit toimimaan omaehtoisemmin. Foucault`n subjekti on nimenomaan aktiivinen toimija. (Pyykkönen 2015, 194–198.)

Foucault tutki siis valtasuhteita, joissa teoria ja käytäntö kytkeytyvät yhteen nyky-yhteiskunnassa. Foucault huomioi vastarinnan suhteessa vallan erilaisin ilmenymiin. Vastarinnan muotoja ovat juuri vastakkainasettelut, jotka ovat antiautoritaarisia. Näissä asetelmissä on kyse muun muassa miesten ylivallasta suhteessa naisiin, vanhempien vallasta lapsiin ja lääketieteen vallasta populaatioon. Kamppailuja yhdistää kohteena olevat vallan vaikutukset, joita vastaan kamppaillaan. Vallan käytännöt pakottavat tiettyyn identiteettiin ja määräävät olemistamme. Samalla käytännöt

alistavat subjektin muiden hallintaan. Kamppailujen määrä on viime vuosikymmeninä kasvanut valtavasti. Foucault`n mukaan meidän tulee vastustaa vallankäyttötapoja ja vallan muotoja. Muuten kadotamme mahdollisuutemme vaikuttaa. (Pyykkönen 2015, 206–207.)

Foucault esittää, että yhteiskunnassa on yhä enemmän havaittavissa pyrkimys autonomiaan. Naiset hakevat autonomiaa suhteessa miehiin. Lapset hakevat autonomiaa suhteessa vanhempiinsa. Sairaajat hakevat autonomiaa suhteessa lääketieteelliseen professioniin. Listaa voi jatkaa eteenpäin. Autonomian lisäksi tulee kiinnittää huomiota syrjäytymiseen, joka voi olla tulosta työttömyydestä, mutta myös sosiaaliturvakoneistomme puutteista. Meidän tulee myös pyrkiä kunnioittamaan ihmisten kykyä neuvotella itse sopimuksensa ja sen kompromissin tasosta, johon he kykenevät. Meillä on tarve autonomialle ja myös turvallisuudelle, joka veisi meidät joustavampiin, rikkaampiin sekä erilaisempiin suhteisiin itsemme ja ympäristön kanssa. (Foucault 1995, 87–89.)

3.3 Diskurssi

Teoksessa *Sanat ja asiat* Foucault keskittyy diskurssien historiaan. Vuonna 1969 Foucault julkaisi teoksen *Tiedon arkeologia*, jota on pidetty vaikeana ja monimutkaisena teoksena. Keskeinen käsite on nyt nimenomaan diskurssi. Diskursiiviset käytännöt ovat puolestaan vakiintunut tapa muodostaa diskursiivisia lausumia. Foucault esittää, että tutkijan tulee tutkia diskursseja ohjaavia käytäntöjä ja niiden sääntöjä. Tutkijan tulee myös etsiä muutoksen syitä, joita voi olla lukuisia erilaisia. Foucault kiistää yhden hallitsevan ajattelua ohjaavan rakenteen eli struktuurin. Huomio tulee kiinnittää nimenomaan diskursseihin. (Alhanen 2007, 44–45.) Diskurssien arkeologinen analyysi voi paljastaa diskursiivisten käytäntöjen säännöt. Ihmiset toimivat diskurssissa ja eivät usein tunne näitä sääntöjä. Säännöt eivät ole julkisesti ja tietoisesti muotoiltuja. Totunnaiset luokittelut täytyy hylätä, jotta diskursiivisten käytäntöjen säännöt paljastuvat. Analyysi paljastaa lopulta käytännöt, jotka säätelevät ja määrittävät sen, miten lausumia tuotetaan. Foucault ei kuitenkaan muodostanut selkeää metodologiaa. Sen sijaan Foucault pyrki osittamaan millä tasolla diskursiivisia käytäntöjä ohjaavia sääntöjä voidaan analysoida. (Alhanen 2007, 60–62.) Vaikka selkeää sääntöjärjestelmää ei ole esitetty, niin silti arkeologinen analyysi on mahdollista. Diskurssien arkeologinen analyysi voi rajoittua myös pienen sääntöjoukon selvittämiseen. Analyysi tulee suuntautua alueelle, joka on tutkitussa diskurssissa merkittävin. (Alhanen 2007, 72–73.)

Teoksessa Tiedon Arkeologia (2005) Michel Foucault muotoilee ajatuksen diskursiivisista muodostelmista. Foucault esittää, että diskurssilla ei ole jatkuvuutta, joka voi osoittaa diskurssin alkuperän ja tapahtumishetken. Kaikenlaiset kronologiset oletukset ovat turhia, koska ne perustuvat juuri jatkuvuuden ajatukselle. Diskurssi on kuin rajattomasti pakeneva piste, jolla ei ole historiaa. Diskurssilla on myös toinen puoli. Diskurssi rakentuu jo sanotun varaan. Kaikki diskurssin muotoilut on sanottu jo aiemmin. Diskurssia ennakoii osittainen hiljaisuus. Peitetyn ja vaiennetun diskurssin alapuolella on hiljaisuus. Ilmenevä diskurssi on siis sanomatta jätettyä. Se on samalla tukahduttavaa. Se jäytää kaikkea sanottua sisäpuolelta. Täytyy siis tulkita ja kuunnella sanomatonta, joka on samalla jo sanottua. Itse diskurssin alkuperää on turha etsiä. Diskurssi ilmenee äkillisinä tapahtumina. Diskurssien kohdalla tulee vain osata kysyä oikeanlaisia kysymyksiä. Mitä diskurssit ovat? Miten diskurssit määritellään tai rajataan? Mitä erilaisia lakeja diskurssit tottelevat? Miten ne artikuloituvat? Millaisia osajoukkoja diskursseissa voi olla? Mitä erityisiä ilmiöitä diskurssit saavat ilmaantumaan niiden omalle kentälle? Diskurssi ei ole sitä, mitä ensinäkemältä luulimme sen olevan. (Foucault 2005, 38–40.)

Diskursseja tutkitaan lähtemällä liikkeelle jo annetusta yksiköstä. Foucault käyttää esimerkkinä lääketiedettä. Lääketieteen eli yksikön sisälle ei kuitenkaan tule mennä. Ensin tulee pohtia sitä, millä oikeudella yksiköt vaativat oman alueensa. Minkälaisen lakien mukaan yksiköt muodostuvat? Mitkä diskursiiviset tapahtumat ovat taustalla? Ovatko yksiköt vain vanhempien yksiköiden pintavaikutusta? Kokonaisuudet tulee kyseenalaistaa ja siirtää nämä yleiseen tilaan, jossa niistä voidaan muodostaa teoriaa. Näin toimimalla vapautuu kokonaisten lausumien kokonaisuus. Lausumat ovat puolestaan hajanaisia tapahtumia. Tapahtumajoukkoa tulee käsitellä neutraalina aineistona. Yksiköiden tutkimisen kohteena on diskursiivisten tapahtumien kuvaaminen. Tulee osata kysyä olennainen kysymys. Miksi juuri tämä lausuma ilmeni? Lausuma on rajoittunut ja ainutkertainen tapahtuma. Lausumalla on olemassaolon ehdot. Lausuma sulkee toisia lausumia pois. On osoitettava lausuman paikka, jota mikään muu lausuma ei voi ottaa. Tämä saadaan esille kysymällä analyysissä seuraava kysymys: Mikä on se ainutkertainen olemassaolo, joka ei tule esille missään muualla? Lausumien välillä esiintyy suhteita. Lausumat voivat muodostaa lausumaryhmiä. Lausumat voivat liittyä aivan toisenlaisiin tapahtumiin (teknisiin, taloudellisiin, yhteiskunnallisiin tai poliittisiin). Diskursiivisten tapahtumien tila vapauttaa kuvaamaan suhteiden kimppuja. Analyysi ei kuitenkaan ole lopullinen ja ehdottoman pätevä. Se on alkuarvio. Esille nousevat suhteet voivat pyyhkiä koko alkuarvion pois. (Foucault 2005, 40–45.)

Diskurssin etenemistä puolestaan ei pysty pysäyttämään. Mikään kommentointi ei riitä päättämään diskurssia. Kommentointi synnyttää vain uuden diskurssin ole-massa olevan diskurssin alapuolelle. Tämä uusi diskurssi on ”alkuperäisempi.” Uusi diskurssi yritetään kuitenkin palauttaa entiselleen, koska alkukantaisella tekstillä on aina suvereniteetti. Diskurssi lupaa ja lykkää juuri tämän alkuperäisen kirjoituksen paluuta. Diskurssi kohdistaa itsensä aina tähän alkuperäiseen kirjoitukseen. Samalla tavalla kieli yrittää aina palauttaa myös alkuperäisen diskurssin tässä onnistumatta. Diskurssia voidaan lähentyä. Diskurssista voidaan sanoa sen itsensä kaltaisia asioita. Diskurssin rinnalle voidaan synnyttää rinnakkaistulkinta. Diskurssia voidaan tarken-taa loputtomasti. Kommentaari on kuitenkin aina kommentoimansa kaltainen. Kom-mentoinnilla on edessä ääretön urakka. Alkuperäinen teksti on kirjoitettu hyvin vai-kuttavasti. Kommentoinnin tuottama tulkinta yrittää paljastaa tekstin kokonaisuuden tässä onnistumatta. (Foucault 2010, 57–58.) Vallan tehtävänä on pitää uhkaavat dis-kurssit kontrollin alaisena. Kontrolli jähmettää yllättäviä ja ennakoimattomia tapah-tumia. Näin syntyy tabuja ja muita ritualisoituja keskusteluja. Tietodiskurssista poik-keavia keskusteluja ei synny. Yhteiskunnallisten suhteiden verkostossa on sisällä ei-diskurssiivinen valta. Näin hallitaan ja kontrolloidaan vastadiskurssia. Vastadiskurssi pyrkii hallinnan ja valtatekijöiden rikkomiseen. Vallitseva diskurssi pyritään sito-maan paikalleen ja kontrolloimaan sitä vallan menettämisen pelossa. Tieto ei siis synny subjektin tiedostamisen kautta, vaan diskursiivisissa käytännöissä. (Lindroos 2008, 202–203.)

3.4 Ristiriitainen diskurssi ja rajaamistyytit

Analysoiduilta diskursseilta odotetaan ja vaaditaan johdonmukaisuutta. Diskurs-seista yritetään löytää yhtenäistäviä periaatteita, jotka luovat järjestystä. Ristiriitoja kuitenkin esiintyy. Pääsääntöisesti ihmiset haluavat ylittää nämä ristiriidat ja hallita niitä. Johdonmukaisuus on kuitenkin tavoiteltava ihannetila sekä osaltaan tutkimuk-sen tulosta. Mutta voidaan myös päätyä päinvastaiseen. Tematiikka voi olla affektii-vista, haluavaa ja imaginaarista. Tematiikka liikuttaa tällöin kaikkein vastakohtaisem-pia hahmoja, jotka lopulta sulavat ykseyteen. Kuvailtua yhtenäisyyttä voi etsiä pu-heesta. Subjekti ei kenties kyennyt tuottamaan tiedostamaansa representaatiota. Tuo-tettuun puheeseen vaikuttivat esimerkiksi kyvyttömyys, olosuhteet tai rakenteet. Näitä ovat esimerkiksi vallitsevat uskomukset. Olosuhteilla on kuitenkin erilaisia kiintopisteitä, joihin voidaan tarttua. Näitä ovat esimerkiksi tietyyntyyppinen yhteis-kunta, perinteet tai kollektiiviset kuvitteelliset mielenmaisemat. Näihin

kiinnittyminen palauttaa tutkimuksen yhtenäisyyden. Analyysin velvollisuutena on siis ristiriidan tukahduttaminen. Poikkeuksen muodostaa perustava ristiriita, joka selittää kaiken. Perustava ristiriita on diskurssin olemassaolon ehto. Ristiriita on tällöin diskurssin historiallisuuden perussy. Diskurssin analyysissä tuodaan esille se, miten diskurssi ilmaisee näitä ristiriitoja. (Foucault 2005, 195–199.)

Foucault esitelmöi myös diskurssien tuottamisen yhteiskunnallisista säännöistä ja kontrollista. Diskursseissa toimii ulosrajaaminen. Rajaamistyyppinä on kolme. Ensimmäistä luonnehtii kielto eli sensuuri. Kielto estää keskustelun tietystä aiheesta, tiettyin sanoin tai tietyissä tilanteissa. Toinen rajaamistyyppi on järkevän ja hullun puheen erottaminen. Kolmas rajaamistyyppi on puolestaan toden ja valheen ero. Rajauskäytännöt tarvitsevat toimiakseen institutionaaliset puitteet ja yhteiskunnalliset käytännöt. Lopulta Foucault liittyy diskurssit yhteiskunnalliseen vallankäyttöön. Valtaan liittyy myös olennaisesti tieto. Ihmisillä on aina pyrkimys totuuteen. Tällä on yhteys valtasuhteisiin ja moraaliin. (Foucault 2016, 18–19.) Foucault antaa ohjeeksi ja vallan tarkastelun lähtökohdaksi huomion kiinnittämisen vastarintaan tai vastaohjaamiseen. Valta tuottaa ihmisille toimintamahdollisuuksia ja myös tietoa, jota tarvitaan ”käytännönpanossa”. Valta on voimien suhde. Se saa ihmiset toiminaan ja antaa heille elinvoimaa. Toiminta on osaltaan ennalta arvattavaa. Tiedolla yritetään säädellä juuri subjektivaation arvaamattomuutta. (Pyykkönen 2015, 213–214.)

3.5 Kritisismi ja vallan mekanismit

Foucault'n valtakäsitykset liittyvät osaltaan hallinnan analytiikkaan ja kritisismiin. Foucault'n valta ilmenee subjektien välisenä suhteena. Valta rakentaa ja muotoilee osapuolia. Valta ei siis ole kestävä rakenne, joka murtuu. Valtasuhteet ja käytännöt vaikuttavat yksilön elämiseen ja toimimiseen. Valtasuhteiden analysointi paljastaa hallintakäytäntöjen järkeily- ja ajattelumallit, joita kutsutaan rationaalisuudeksi. Kritisismi avaa kentän toisinajattelulle ja kyseenalaistamiselle. Kritisismi tulee kohdistaa nykyisiin muotoihin, seurauksiin, vastarintaan ja kamppailuiden analysointiin. Vallan analyysille ei ole kuitenkaan selkeää tutkimusmenetelmää. On olemassa erilaisia näkökulmia. Nämä tulee osata sovittaa yhteen eri tutkimusmetodien kanssa. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 10–14.)

Foucault liitti valtaan viisi ehdotusta, jotka auttavat analysoimaan vallan mekanismeja. Vallan analyysi ei muodosta yleistä teoriaa siitä, mitä valta on. Kyse on

teoriasta vallasta, joka sisältää mekanismeja ja menettelytapoja, joiden tehtävänä on vallan turvaaminen. Turvaaminen ei kuitenkaan aina onnistu. Toiseksi valta ei perustu itseensä eikä synny itsestään. Valtamekanismit ovat läsnä kaikissa suhteissa. Esimerkiksi perhesuhteet sisältävät valtasuhteen. Kolmanneksi valtasuhde voi toimia alkuna yleiselle yhteiskunta-analyysille. Kyse on kuitenkin filosofiasta totuuden politiikkana - ei esimerkiksi sosiologiasta. Valtamekanismien analyysi näyttää millaisia tiedon vaikutuksia erilaiset kamppailut sekä vallan taktiikat tuottavat yhteiskunnassa. Neljänneksi käskevä diskurssi on merkittävä teoreettisen analyysin kannattelijana. Käskevä diskurssi on kuitenkin vain taktinen vihje. Tulee huomioida erilaiset rajoitukset, tukokset, voimalinjat ja avainkohdat. Vain näin toimimalla analyysistä tulee tehokas. Filosofisen toiminnan kehässä on mukana taistelu ja totuus. Viidenneksi taistelu ja totuus voi kadottaa tehokkuutensa teoreettisen keskustelun sisäisissä kiistoissa. (Foucault 2010, 19–21.) Yhteiskunta näyttäytyy Foucault`lle kenttänä, jossa käydään jatkuvaa kamppailua valtasuhteista. Kamppailu jatkuu myös valtasuhteiden sisällä. Sosiaalinen toiminta näyttäytyy strategisena toimintana. Foucault on kiinnostunut vallankäytön legitimitetistä ja justifikaatiosta vallankäytön teknologioiden tehokkuuden näkökulmasta. Moraali- ja oikeuskäsityksillä ei ole itsenäistä merkitystä. Yhteiskunta muuttuu sen teknologioiden ja vallankäytön menetelmien muuttuessa. (Tuori 2002, 32.)

Foucault liittyy valtaan olennaisesti myös kurinpitovallan. Kuri on vallan luonteenomainen tekniikka. Vallalle ominaista on vaatimattomuus ja epäluuloisuus. Valta toimii harkitun ja pysyvän taloudellisuuden periaatteella. Kurinpitovallalla on yksinkertaiset välineet: tarkkailu, normaalistava rangaistus ja nämä yhdistävä tutkinta. Jotta kuria voidaan edellyttää, niin tarvitaan järjestelyjä, joissa tarkkailu on mahdollista. Kaikki rikkeet, jotka ovat sääntöjen vastaisia tai niistä poikkeavia, ovat rangaistavia. Kurinpitovangitukset pakottavat noudattamaan järjestystä ja poikkeamat vähenevät. Järjestelmään voidaan liittää myös palkitseminen. Valvonta ja normalistaminen ovat saaneet suuren merkityksen vallankäytön välikappaleena. Valta on nimenomaan normaalistavaa valtaa. Normalistava valta toimii tasa-arvojärjestelmissä vaivatta. Yksilölliset eroavaisuudet tulevat homogenisoitua säännönmukaisesti. Valta on perinteisesti ollut näkyvää, mutta samalla vallan kohteet jäivät helposti varjoon. Kurinpitovalta on näkymätöntä. Kurinpitovalta vaatii kuitenkin alistamiltaan yksilöiltä pakollista näkyvissä oloa. Tutkinta puolestaan tuo yksilöt dokumentaariseen kenttään. Syntyy arkistoja ja todistepinoja. Tutkinnan kautta yksilöistä tulee tapauksia, jotka ovat tiedon ja samalla vallan kohteita. Yksilöiden kuvauksista tulee kontrollikeino ja hallitsemismenetelmä. Elämäkulkujen kirjaaminen toimii objektivointi- ja alistamiskeinona. Kurinpidollisessa järjestelmässä yksilöityminen on alenevaa. Kun valta muuttuu yhä anonyymimmaksi, niin yksilöt tulevat voimakkaammin

yksilöidyiksi. Tavoitteena on lopulta yksilöidä terve, normaali ja lainkuuliainen kansalainen. Yksilö on kurivallan tuottama. Valta on siis tuottavaa. Tuottavuuteen liittyy olennaisesti Yksilö ja hänestä saatava tieto. (Foucault 1980, 192–219.)

Kurinpitovalta operoi liukuvalla asteikolla. Yksilöt sijoittuvat asteikolle luoden normaaliuden, jota vastaan jokaista yksittäistä yksilöä verrataan. Hyvin sijoittuneita palkitaan. Huonosti menestyviä rangaistaan. Tällä pyritään poikkeavuuden vähentämiseen. Toisto tuottaa normaaliutta. Valta tuottaa kuuliaisuuksia yksilöitä ja heitä koskevaa tietoa. Kurinpitovalta on soluttautunut muiden vallankäytönmuotojen joukkoon. Kurinpitovalta johtaa vallan vaikutukset kaikkein kaukaisempiin elementteihin saakka. (Kotkas 2007, 61–63.) Valta on siis kyky ohjata yhteiskunnan jäsenten toimintaa. Näin yhteiskunta uudistuu kokonaisuutena. Valtaa ei voi poistaa yhteiskunnasta. Valta antaa yhteiskunnan jäsenille tilan ja muodon. Valta ei kuitenkaan ole pakkovaltaa, joka on yksi vallan muoto. Valta on enemmän historiallisen kehityskulun tulos. (Vähämäki 1998, 141.)

Foucault liittyy valta-analyysiin juridis-diskursiivisen valtakäsityksen murtumisen. Juridinen vallan malli keskittyy lain lausumiin ja kiellon toimintaan. Kaikki hallinnan, alistamisen ja alamaisuuden muodot palautuvat tottelevaisuuteen. Tämä on yleisesti hyväksyttyä, koska näin vallan olennaiset osat pysyvät piilossa. Juridispoliittinen ulottuvuus on vakiintunut kuningasvallan ja sen instituutioiden kehityksessä. Emme ole pohjimmiltaan päässeet irti tästä kuningasvallasta. Tästä syystä valtat teoriat painottavat esimerkiksi oikeuksia ja väkivaltaa, lakia ja laittomuutta sekä valtion ja suvereenisuuden problematiikkaa. Mukaan on kuitenkin tullut uusia valtamekanismeja, joita Foucault painottaa. Valtamekanismeja ovat teknologia, normalisaatio ja kontrolli. Juridinen systeemi ei pysty käsittelemään näitä valtamekanismeja. Vaikka pidämme kiinni oikeusteoreetikoiden hahmottamasta mielikuvasta, jossa valta ja laki yhdistyvät, niin tästä on kuitenkin vapauduttava. Tästä aukeaa vallan analytiikka. Valta on peli. Se toimii kamppailujen ja loputtomien ristiriitojen kautta. Näin valta muuttaa, vahvistaa ja kääntää voimasuhteita vastakkaisekseen. Valta on strateginen tilanne. Se on yhteiskunnassa vallitsevalle monimutkainen tilanne. Voimasuhteiden kokonaisuus voidaan koota ”sodan” tai ”politiikan” muotoon. Tällöin kaksi eri strategiaa, jotka helposti törmäävät keskenään, yhdistävät epävakaita ja kireitä valtasuhteita. Valta tulee alhaalta. Voimasuhteet syntyvät perheissä, pienryhmissä, tuotantokoneistoissa, tai laitoksissa. Yhteenotot ovat rajuja ja muodostavat perustan suuren vallan hegemonisille muodoille. Valtaverkoston kokonaisuutta ei johda kukaan. Valtasuhteiden toinen puoli on vastarintapesäkkeet. Vastarintapesäkkeet ovat hajaantuneita. Ne sytyttävät tiettyjä elämänvaiheita tai tiettyjä käyttäytymismuotoja. Ne muokkaavat yksilöitä ja ylittävät yhteiskunnan kerrostumat. On tärkeää kiinnittää

huomio diskursseihin ja siihen, miten ne palvelevat valtasuhteita. Diskurssit muokkaavat valtasuhteiden peliä. Tiettyjä termejä vahvistetaan ja tosia heikennetään. Diskurssi ei kuitenkaan ole alisteinen vallalle. Diskurssi voi olla vallan välinen ja voima. Diskurssi voi olla myös este, tulppa tai lähtökohta päinvastaisen diskurssin ajamiseksi. Diskurssi tuottaa valtaa ja kuljettaa sitä. Diskurssi myös kaivaa maata vallan alta. Diskurssi voi myös paljastaa vallan, heikentää sitä ja padota sen. (Foucault 2010, 63–78.)

3.6 Valtasuhte

Kusch (1993) on hahmottanut valtasuhteen osatekijöiden luokituksia. Hän esittää yleisesti hyväksytyn kahdeksan osaisen luokituksen, joka kuvastaa tutkijoiden vakiintunutta näkemystä valtasuhteesta.

- 1) Valtasuhteen *perusta*.
Perustan muodostavat ne resurssit (esim. taloudelliset resurssit tai arvovalta), joita vallan harjoittaja voi hyödyntää pyrkiessään vaikuttamaan vallan kohteen toimintaan.
- 2) Valtasuhteen *keinot*.
Keinot ovat toimia (käskyt ja uhkaukset), joihin vallan harjoittaja ryhtyy alistukseen vallan kohteen.
- 3) Vallan *ala*.
Ala on se toimintojen joukko, jotka vallan harjoittaja voi saada vallan kohteen tekemään resurssiensa ja keinojensa avulla.
- 4) Vallan *määrä*.
Määrä viittaa siihen, millä todennäköisyydellä vallan kohde tekee jonkin asian vallan harjoittajan toiminnan vaikutuksesta.
- 5) Vallan *laajuus*.
Laajuus viittaa siihen, miten suureen joukkoon yksilöitä vallankäyttäjällä on valtaa.
- 6) Vallan *kustannukset*.
Kustannukset ovat kuluja, joita valtasuhteen ylläpitämisestä koituu vallan harjoittajalle.
- 7) Valtasuhteen *vahvuus*.
Vahvuutta mittaavat ne kustannukset, joita vallan kohteelle koituu, jos hän kieltäytyy alistumasta valtasuhteeseen tai pysymästä siinä.
- 8) Valtasuhteen *kantama*.
Kantamaa kuvaa se, mitä kaikkea vallan harjoittaja voi saada vallan kohteen tekemään menettämättä otettaan hänestä.

Tätä luokittelua Kusch on käyttänyt pohjana foucault`laisen vallan määritelmän muotoilussa ja löytänyt osittain rinnastuksia samoihin ideoihin. (Kush 1993, 100–101.)

Kusch (1993) esittää, että Foucault lähtee liikkeelle valtasuhteesta, joka esiintyy kahden henkilön välillä. Valtasuhde valottaa valtateorian keskeisiä piirteitä.

1) Valtasuhde mahdollistaa oman toiminnan määräävän toisen mahdollista toimintaa.

2) Toinen nähdään toimivana ja päätöksiä tekevänä yksilönä.

3) Toinen alistuu valtasuhteen olemassaoloon, koska uskoo, että ei tule voittamaan avointa konfliktia.

4) Toinen voi vapaasti asettua valtasuhdetta vastaan.

5) Valtasuhde vallitsee avoimen konfliktin sijaan.

6) Valtasuhde kytkeytyy muihin kahden henkilön välisiin suhteisiin, joita ovat esimerkiksi kommunikaatio- tai sukulaissuhteet.

7) Valtasuhteen olemassaolo riippuu omista tavoitteista, esimerkiksi pyrkimyksestä säilyttää omat etuoikeutensa.

8) Valtasuhteen mahdollistaa ja vahvistaa osallisten välinen eriarvoisuuden järjestelmä, jota määrittävät esimerkiksi asema, taloudelliset erot, laki, kompetenssi tai traditio.

9) Valtasuhteen olemassaolo riippuu keinoista, joita tekijä voi käyttää valtasuhteen luomiseen ja ylläpitämiseen. Näitä ovat esimerkiksi taloudellinen epätasa-arvo, valvontamenetelmät, tarkkailu, säännöt tai sanojen vaikutukset.

10) Valtasuhde on tietyssä määrin institutionalisoitunut.

11) Valtasuhde on tietyssä määrin rationalisoitunut eli tietoon kytkeytynyt (tietoa tuottava, varma)

12) Valtasuhteen olemassaolo sallii muutoksia sen ehtoihin, joita on esitetty edellä. Valtasuhde on kytkeytynyt myös osallisten suhteisiin muiden yksilöiden kanssa.

13) Valtasuhde määrittää ainakin osittain osallisten identiteettiä.

Foucault katsoo aidon valtasuhteen edellyttävän kieltäytymisen mahdollisuutta. Valta liittyy siis siihen, että saa tahtonsa läpi toisen vastarinnasta huolimatta. Alistunut uskoo, että hän ei pysty voittamaan konfliktia. Vallasta puhuminen edellyttää, että kohde olisi toiminut toisin. Toimiminen ja tekeminen on valtasuhteen keskeinen piirre. Valtasuhde vallitsee aina avoimen konfliktin sijasta. Valtasuhde on siis vallan harjoittajan ja kohteen hauras tasapainotila, josta voi koska tahansa tulla yhteentörmäys. Valtasuhde jää voimaan, koska ihannetilaa ei saavuteta. Kamppailu käy kuitenkin kummallekin osapuolelle. Vallan pitäjän on pakko hyväksyä se, että uhri tekee omia päätöksiä ja toimii omalla tavallaan. Vallan kohteen on pohdittava, taipuuko hän

epämiellyttäviin ja ehkä nöyryyttäviinkin vaatimuksiin. Valtasuhde eroaa lisäksi kommunikaatiosuhteesta, vaikka ne kytkeytyvät yhteen. (Kusch 1993, 102–104.)

Foucault pyrki tarjoamaan vallan analyysiin strategisia välineitä ja tapoja. Foucault ei muotoillut universaalia vallan teoriaa, mutta valta-analyysi näkyy keskeisesti Foucault`n ajattelussa. Foucault analysoi olemassa olevia järjestyksiä historiallisina valtamuodostelmina. Historia oli hänelle ajattelun ja toiminnan kenttä, jossa kaikki totuudet vaikuttavat. (Koivusalo 2001, 260–262.)

Foucault`lainen valta-analyysi on innostanut monenlaisiin jatkopohdintoihin vallasta. Erityisesti hallinnan käsitteen kautta on avautunut aivan oma polkunsa vallan tutkimiselle. Sosiaalityössä Samuli Aikio on väitellyt Lapin yliopistosta viidestä näkökulmasta valtaan vuonna 2017. Aikion tutkimuksessa valta jakaantui viidellä eri tavalla, jotka ovat 1) valta hallintana, 2) valta käyttäytymisen rajoittamisena, 3) valta riippuvuutena, 4) valta vuorovaikutuksellisenä kykynä ja 5) valta suostumuksen organisointina. Aikion työn lähtökohtana on Foucault, mutta teoriatausta on ulotettu koskemaan uudempia näkemyksiä sosiaalityön käyttämästä vallasta. (Aikio 2017, 10–11.) Tässä lopputyössä on keskitetty valtasuhteeseen Foucault`in kehittämän analyysin pohjalta ilman hallinnan painotusta. Olen halunnut tarkastella elatusriitaa valtasuhteena vanhempien välillä. Sosiaalityön mukanaan tuoma hallinta asioihin ei ole tässä työssä keskeistä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA TAVOITE

Tutkimuksessa selvitetään, millaisia valtasuhteita elatusriidassa esiintyy sekä millaisia diskursseja elatusriidasta rakentuu suomalaisessa yhteiskunnassa. Kriittiseen diskurssianalyysiin kuuluu myös oikeuttamisen pohdinta, jota käsitellään lyhyesti pohdinta osiossa. Elatusriita saa erilaisia merkityksiä ja tulkintoja kielen avulla, joka rakentaa vallitsevaa sosiaalista todellisuutta. Tutkimuskysymyksiä ovat: *Millainen valtasuhde elatusriidassa esiintyy? Millaisia diskursseja elatusriitaan liittyy?*

4.1 Teoreettis-metodologinen viitekehys

Tutkimuksen teoreettis-metodologisena viitekehysenä toimii sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalisen konstruktionismin lähtöoletus on se, että sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä. Sosiaaliseen todellisuuteen vaikuttaa myös muu toiminta. Sosiaalinen konstruktionismi on kiinnostunut tekstin tai puheen tutkimisesta. Nämä otetaan tutkimuskohteiksi sellaisenaan. Oikeaa todellisuutta ei pyritä etsimään. Sosiaalinen konstruktionismi on vahvasti aineistolähtöistä ja olennaiset sisällölliset jäsenykset rakennetaan analyysin seurauksena. (Jokinen 2016, 251.) Sosiaalinen konstruktionismi on yksi laadullisen tutkimuksen koulukunta, jonka kulta-aikana voidaan pitää 1980- ja 1990- lukua. (Niemi-Kiesiläinen, Honkatukia, Karma & Ruuskanen 2006, 14.)

Laadullinen tutkimus puolestaan keskittyy kuvaamaan, selittämään ja tutki-
maan tutkittavan ilmiön laatua. Laadullinen tutkimus tuottaa kontekstiin paikantu-
neita havaintoja ja syys-seuraus-suhteita. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on
tutkimusintressi, jonka mukaisesti merkittäviä ilmiöitä paikannetaan ja tutkitaan.
Laadullisen tutkimuksen päämääränä on ymmärtää ihmisen käyttäytymistä. Samalla
hahmotetaan tulkintoja ja merkityksiä, joita ihmiset rakentavat vuorovaikutuksessa
toistensa kanssa. Ilmiö pyritään kuvaamaan yksityiskohtaisesti ja peilaamaan sitä teo-
reettisia käsitteitä ja tutkimuskysymyksiä vasten. Tulosten merkittävyys nousee puo-
lestaan ihmisten todellisuudesta ja tutkimuksen kontekstista. (Pietikäinen & Mänty-
nen 2019, 210–212.) Laadullinen tutkimus on kontekstisidonnaista. Tämä johtuu siitä,
että sosiaalinen todellisuus rakentuu erilaisista käsityksistä ja tulkinnoista sekä myös
yksilöiden ja yhteisöjen asioille antamista merkityksistä. (Puusa & Juuti 2011, 51.)

Sosiaalisen konstruktionismin alle niputetaan monenlaisia tutkimustapoja. Sosi-
aalisen konstruktionismin määrittelemisen yksiselitteisesti ei ole mahdollista. Merk-
kipaaluna pidetään kuitenkin Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin vuonna 1966 jul-
kaistua teosta ”The Social Construction of Reality”, joka on suomennettu vuonna 1994.
(Juhila 2004, 160.) Teoksessa Berger ja Luckmann esittävät, että tiedonsosiologin tulee
tutkia kaikkea tietoa yhteiskunnassa. Tieto voi olla myös virheellistä tai paikkansapi-
tämätöntä. Ajatuksena kuitenkin on ymmärtää niitä mekanismeja, joiden kautta ”to-
dellisuus” jähmettyy maallikon tajuntaan. Todellisuus on siis sosiaalisesti rakentu-
nutta. (Berger & Luckmann 2009, 13.) Berger ja Luckmann ovat sosiologian alalla kes-
keisiä sosiaalisen konstruktionismin edustaja. Muilla tieteenaloilla heidän vaikutuk-
sensa on vähäisempi. Konstruktionistinen näkökulma on kiinnostunut kielestä ja siitä,
mitä se saa aikaan yhteiskunnassa tai mitä eri toimijat saavat kielen avulla aikaan yh-
teiskunnassa. Tutkija voi pohtia esimerkiksi valtalehden kirjoitusta eri näkökulmista
esittäen tarkentavia kysymyksiä. Mitä kirjoitus jättää kertomatta? Mitä vaihtoehtoisia
kuvaustapoja sivuutetaan? Mitä etuja kirjoitus palvelee? Millaisessa kontekstissa kir-
joitus on syntynyt? Millaisia tiedon tuottamisen teknologioita kirjoitus hyödyntää?
Tämä on sosiaaliselle konstruktionismille tyypillinen lähestymistapa. (Niska, Venäläi-
nen, Olakivi & Canada 2024, 20–33.)

Sosiaalinen konstruktionismi ei tarjoa konkreettisia tutkimusvälineitä sosiaali-
työlle. Se ohjaa katsomaan tutkimusta tietystä suunnasta. Sosiaalityön historiallisuus
ja paikallisuus korostuvat. Sosiaalityön tuottama oppikirjatieto ei ole universaalia tai
abstraktia. Kaikki tieto on kirjoittamisaikaan sidottua ja ei toteudu vuorovaikutuk-
sessa sellaisenaan. Sosiaalityön kohtaamisissa konstruoidaan työntekijyyttä, asiak-
kuutta ja ongelmaa. Tutkija on myös aina osallinen tutkimustulosten muotoutumi-
sessa, joita voi olla erilaisia. (Juhila 2004, 166.)

4.2 Metodologiana kriittinen diskurssianalyysi

Julkisuus antaa kuvan siitä, millainen vallitseva käsitys asiasta on. Julkisuuskuva voi tutkia perehtymällä asiaa käsitteleviin lehtikirjoituksiin. Julkisuus tematisoi ilmiön tietynlaiseksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi tai yksilökohtaiseksi ongelmaksi. On myös tärkeää huomata, mistä ei puhuta julkisessa keskustelussa. Vaikeneminen ja hiljaisuudet ovat myös osa vallitsevaa diskurssia. Se kenen kuuluu vaieta, on yhtä tärkeää kuin se, miten asiasta on soveliaista puhua. (Alasuutari 2011, 221–222.)

Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys. Diskurssianalyysi rakentuu viidestä perusoletuksesta. Ensimmäisen mukaan kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. Toiseksi on olemassa rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssystemejä. Kolmanneksi merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista. Neljänneksi toimijat ovat kiinnittyneet merkityssystemeihin. Viidenneksi kielenkäyttö tuottaa luonteeltaan seurauksia. Kielen käytöllä siis konstruoidaan eli merkityksellistään puhuttuja ja kirjoitettuja kohteita. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17–18.) Diskurssianalyysi pohtii sitä, miten eri toimijat tekevät asioita ymmärrettäväksi. Tässä tarvitaan kielenkäyttöä. Samaa ilmiötä voidaan perustella monin eri tavoin. Yhtä totuutta ei ole. Ilmiölle ei etsitä syitä. Kohteeksi otetaan tavat, joilla toimijat kuvaavat ilmiötä. Kielenkäyttöä tarkastellaan tekemisenä. Ihminen käyttää kieltä ja on osallisena kulttuurin virrassa, jonka välineillä ilmiötä tarkastellaan eri aikakausina. Puheet ja teot ovat osa toimintaa, joka muuntaa sosiaalista todellisuutta. (Suoninen 1999, 18–20.)

Diskurssista voidaan myös käyttää nimitystä puhetapa. Sosiaalista todellisuutta luodaan diskurssien avulla tietyllä sosiaalisella kentällä. Näin yksilöstä tulee osa yhteisöään. Tekstien tulkinnassa olisi hyvä ottaa huomioon myös puhujien yhteiskunnallinen asema ja sosiaalinen kenttä, jossa jotkin diskurssit eli puhetavat ovat painavampia kuin toiset. Diskurssilla on erilaisia voimasuhteita. Diskurssi voidaan ajatella marginaaliseksi tai hallitsevaksi. Eli diskurssit eivät ole tasavahvoja. (Ilmonen 2018, 135.) Kriittisen diskurssianalyysin eräs lähtökohta on taustaoletus alistussuhteiden olemassaolosta. Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella käytäntöjä, joilla näitä suhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. Kriittisessä diskurssianalyysissä kiinnitetään huomiota alistetun asemaan ja alistusmekanismien näkyväksi tekemiseen. Käsitteinä voidaan käyttää valtaa, valtasuhdetta, vallan harjoittamista, vaiennettua ääntä tai hegemonista diskurssia. Keskeinen ajattelija käsitteiden takana on Michael Foucault. Kriittinen tutkimus tuottaa poleemisia puheenvuoroja vallitsevasta sosiaalisesta järjestyksestä. Aineistoa kehystää siis kulttuuri, joka voidaan ajatella valta ja alistussuhteiden

läpäisemänä kontekstina. (Jokinen & Juhila 1999, 86–87.) Kriittinen diskurssianalyysi ei vain kuvaa olemassa olevaa todellisuutta. Se myös arvioi ja arvottaa sekä selittää todellisuutta. Kriittinen diskurssianalyysi huomioi rakenteet tai mekanismit, jotka vaikuttavat asian taustalla. Analyysi paljastaa nämä testattavaksi. Kriittinen diskurssianalyysi on pohjimmiltaan siis myös normatiivista ja arvottavaa. (Fairclough 2013, 178.)

Sosiaalityössä vuorovaikutus on keskeistä. Diskurssianalyysi on vuorovaikutuksen tutkimuksen nykysuuntauksia ja edustaa täten kolmatta sukupolvea vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Toisessa sukupolvessa vaikuttavaa esim. sosiaalinen konstruktionismi ja ensimmäisessä sukupolvessa esim. kielifilosofia. Näin diskurssianalyysi asettuu lähes satavuotisen tutkimustradition yhdeksi lenkiksi. (Juhila 2004, 155–156.)

Diskurssi-termi on laajasti käytössä eri tieteenaloilla. Kielitiede ajattelee diskurssin sosiaalisena toimintana, mutta myös vuorovaikutuksena. Tämä tulee esille henkilöiden kanssakäymisessä todellisissa sosiaalisissa tilanteissa. Foucault'n tuotannossa diskurssi on todellisuuden sosiaalinen konstruktio eli tiedon muoto. Fairclough (1997) yhdistää nämä kaksi merkitystä yhteen ja hahmottelee diskursiivisen viitekehyksen. Diskursiivinen viitekehys toimii nimenomaan tiedotusvälineiden kielen ja tekstien analysoinnissa. Tiedotusvälineiden tekstien analysoinnissa huomioidaan diskurssikäytännöt ja sosiokulttuuriset käytännöt. Diskurssianalyysissä yritetään löytää tekstien, diskurssikäytäntöjen ja sosiokulttuuristen käytäntöjen väliset systemaattiset yhteydet. (Fairclough 1997, 29–31.) Diskurssintutkimus ottaa huomioon tekstin tarkastelun lisäksi mm. yhteiskunnan rakenteet ja valtasuhteet. Diskurssintutkimus on monitieteistä toimintaa ja tietoa haetaan esimerkiksi yhteiskuntatieteistä- ja teorioista kielitieteen lisäksi. Kieli on samanaikaisesti linqvistinen, diskursiivinen ja sosiaalinen järjestelmä. Tämä on yksi diskurssintutkimuksen peruslähtökohta. (Pentikäinen & Mäntynen 2009, 21–22.)

Valtakysymykset ovat oleellisia tutkittaessa joukkotiedotusta. Yhteiskuntajärjestelmissä toimivat valtasuhteet vaikuttavat joukkotiedotukseen ja ovat jännitteisiä. Käytetty kieli on pohjimmiltaan ideologista. Joukkotiedotus on myös vahvasti kaupallista ja yleisöstä on tullut kuluttajia. Ideologiat vaikuttavat eriarvoisten valta- ja hallintasuhteiden ylläpitämiseen ja muotoutumiseen. Jutustelunomaisuutta hyödynnetään usein ideologisesti tarkoitushakuisesti. Jokaisen tekstin kohdalla tulisi huomioida ideologisuus metodologisena periaatteena. Kuitenkin jotkut tekstit ovat ideologisempia kuin toiset. Peruskysymyksiä ovat ainakin seuraavat kysymykset. Mikä on esitetyn vaihtoehdon alkuperä? Mistä se tulee? Kuka sen esittää? Mikä voisi motiivoida valinnan tekemiseen? Mikä valinnasta seuraa? Miten se vaikuttaa asianosaisten

pyrkimykseen? Näin valtasuhdetta voidaan arvioida ilman, että huomio kiinnitetään asian totuutta koskeviin kysymyksiin. Joukkoviestimissä esiintyy jännitteitä ja vallan sekä ideologioiden kysymyksiin on syytä tarttua. Tekstianalyysin avulla päästään kiinni sosiaalisiin ristiriitoihin ja niiden monimutkaiseen kehitykseen sekä tapoihin, joilla ristiriidat koetaan elävässä elämässä. Tekstianalyysi on tiedotusvälineiden analyysin keskeinen elementti. Tiedotusvälineiden kieltä tulee analysoida diskurssina ja kiinnittää huomiota sekä sosiokulttuurisiin käytäntöihin, kuin diskurssikäytäntöihin. Tutkimus on tehokasta poikkiteieteellistä tutkimusta. Diskurssikäytännön kontekstilla on useita osia. Nämä muodostuvat sosiokulttuurisen käytännön tasoista. Tasoja ovat tilannekohtaiset, institutionaaliset ja yhteiskunnalliset tasot. Kielen analyysi voidaan yhdistää yhteiskunnallisen analyysin perusasioihin. Perusasioita ovat esimerkiksi kysymykset uskomuksista, sosiaalisista suhteista ja vallasta tai ideologiasta. Teksti itsessään on erilaisten vaihtoehtojen ja valinnan tulosta. Teksti on tuotettu tietystä diskurssista käsin. Täytyy osata huomioida se, mitä tekstistä puuttuu. Mitkä vaihtoehdot jäivät valitsematta ja miten asia olisi voitu ilmaista toisin. Kieli on sosiaalisesti määräytynyttä. (Fairclough 1997, 23–31.)

Diskurssit järjestyvät siis yhteiskunnallisin ja sosiaalisin perustein. Diskurssien keskinäiset järjestykset, yhteenliittymät ja poissulkemiset muodostavat tietynlaista tietoa. Näin ne sulkevat toisenlaista tietoa ulkopuolelle. Diskurssit eivät ole siis yhtä arvokkaita. Diskurssit osaltaan rakentavat käsityksiä maailmasta. Tämä diskurssien luoma käsitys muodostaa valikoidun kuvan maailmasta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 48–49.)

Fairclough kehitti kriittisen diskurssianalyysin metodisia tavoitteita, joita kaikkia ei voi toteuttaa yksittäisessä tutkimuksessa niiden laajuuden takia. Tärkeä metodinen tavoite on kytkeä analyysissä teksti ja käytännöt yhteen yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tällöin huomio kiinnitetään tiedotusvälineinen yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin. Näihin sisältyvät mm. valtasuhteet ja ideologiat. (Fairclough 1997, 50.) Kielenkäyttö on aina myös sosiaalista toimintaa. Tätä kutsutaan diskurssin kaksoiskierteeksi ja se on diskurssintutkimuksen keskeinen ajatus. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 49.) Intertekstuaalisuudella pyritään puolestaan kuvaamaan kielenkäytön historiallisuutta ja sosiaalisuutta. Jokaisella ilmauksella on oma historia, joka kulkee ilmauksen mukana. Kielen käyttö on aina suhteessa kielenkäyttötilanteisiin. Esimerkiksi sanomalehtiin päätyvät artikkelit voivat olla pitkän ketjun tulosta. Tekstit ovat monella tapaa suhteessa toisiinsa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 116–117.)

Fairclough tuo myös esille intertekstuaalisuuden. Tekstejä analysoitaessa on huomioitava genre, joka vaikuttaa diskurssijärjestykseen. Diskurssityypit voivat selkeästi perustua tietylle genrelle ja diskurssille tai olla monimutkaisempia muodostelmia. Genre palvelee tiettyä sosiaalista käytäntöä. Diskurssityypit liittyvät käytännössä usein kahteen tai useampaan genreen. Itse diskurssi on suhteellisen riippumaton genrestä. Esimerkiksi lääketieteellinen diskurssi voi ilmetä esimerkiksi haastatteluissa, luennoilla, uutisissa tai oppikirjoissa. Toiset genret ja diskurssit sopivat hyvin yhteen ja toiset eivät. Yksi analyysin aspekti on tämän paljastaminen. Mitään listausta genreistä tai diskursseista ei ole. Intertekstuaalinen analyysi on tulkinnan taitoa, joka on myös kiinni kokemuksesta. Intertekstuaalisessa analyysissä tulee huomioida genret, diskurssit ja muut kategoriat, jotta analyysi on tyydyttävä. Diskurssityyppejä tarkastellessa tulee lisäksi huomioida valtaan liittyvät kysymykset sosiokulttuurisen analyysin avulla. (Fairclough 1997, 100–104.)

Genreen liittyy läheisesti tekstityyppi. Tekstityypeillä on oma tehtävänsä. Yleisempiä tekstityyppejä ovat kuvaileva, kertova, ohjaileva, argumentoiva ja erittelevä. Valtaan ja asioista neuvotteluun liittyy usein argumentoiva tekstityyppi. Tämän tekstityypin kanssa esiintyy usein erittelevä tekstityyppi. Tällöin puhutaan abstrakteilla käsitteillä ja todellisuutta ei kuvata konkreettisesti. Genreissä esiintyy siis tekstityypin lisäksi erilaisia diskurseja. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 101–103.) Diskurssin voi tiivistää käsitteeksi, joka liittyy tiedon kulttuuriseen järjestymiseen. Valta on diskurssissa olennainen. (Kelomäki 2019, 40.)

Kriittinen diskurssianalyysi nojaa nimenomaan valtasuhteisiin. Kriittisessä diskurssianalyysissä on mukana ajatus vallan epätasaisesta jakautumisesta yhteiskunnan toimijoiden kesken. Diskurssianalyysi on aineistovetoista ja tutkija tuo mukaan oman kulttuurisen pääomansa. Tämä liittyy myös intertekstuaalisuuteen, joka on diskurssianalyysin yksi lähtökohta. Aineistoa ei analysoida tyhjiössä. Tämä itsessään voi altistaa kritiikille, mutta saa analyysin laajenemaan aineiston ulkopuolelle tulkinnan avulla. (Valtonen 1998, 99–100.)

4.3 Aineisto, aineistonkeruumenetelmä ja analyysimenetelmä

Tutkimuksen analyysimenetelmänä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, jossa keskitytään valtasuhteeseen ja tämän jälkeen diskursseihin. Valtasuhteelle on määritelty erilaisia osatekijöitä. Seuraavaksi esitetty pohjautuu luokitteluun, jonka on laatinut Martin Kusch (1993). Esitän valtasuhteen tiivistettynä taulukon muotoon.

Valtasuhde	Esimerkki
Perusta	taloudelliset resurssit tai arvovalta
Keinot	käskyt ja uhkaukset
Ala	aikaansaatuisten toimintojen joukko
Määrä	todennäköisyys halutun asian tekemiselle
Laajuus	joukko yksilöitä
Kustannukset	syntyneet kulut
Vahvuus	kustannukset alistumiselle kieltäytymisestä
Kantama	mitä saa toisen tekemään

Foucault katsoo aidon valtasuhteen edellyttävän kieltäytymisen mahdollisuutta. Valta liittyy siis siihen, että saa tahtonsa läpi toisen vastarinnasta huolimatta. Alistunut uskoo, että hän ei pysty voittamaan konfliktia. (Kusch, 1993, 100–104.) Valtasuhteesta löytyy edellä esitetyt kahdeksan osatekijää, jotka kaikki eivät aina esiinny yhtä aikaa. Näitä valtasuhteen osatekijöitä käytän elatusriidan analysoinnissa apuna.

Valtasuhteen lisäksi elatusriidassa tulisi huomioida oikeuttaminen ja tähän liittyvä legitimaatio. Diskurssien tuottamaa legitimaatiota ja oikeuttamista on tarkastellut Theo van Leeuwen (2007). Diskurssit voivat legitimoida vallitsevien käytäntöjen olemassaoloa neljällä eri tavalla. Legitimointi voi tapahtua auktoriteetin kautta, jolloin kyseessä on auktorisointi. Toisena vaihtoehtona legitimoinnille on arvojen tarkastelun kautta nouseva moraalinen arviointi. Kolmantena vaihtoehtona on rationalisointi. Tämä tapahtuu viittaamalla institutionaalisen sosiaalisen toiminnan tavoitteisiin. Neljäntenä vaihtoehtona on mythopoiesis. Tällöin narratiivien avulla palkitaan oikea toiminta ja rankaistaan väärästä toiminnasta. Näitä tarinaesimerkkejä löytyy esimerkiksi vanhemmille suunnatuista esitteistä. Esitetyt neljä legitimoinnin tapaa voivat toimia erikseen tai yhdessä. Ne voivat myös tuottaa kritiikkiä. Niitä voi olla vaikea löytää

tekstistä tai ne voivat olla hyvin näkyvästi esillä. Mutta tärkeää on huomioida nämä neljä legitimoinnin kategorioita nimenomaan kriittisessä diskurssianalyysissä. (van Leeuwen 2007, 91–92.) Oikeuttaminen tulee esille lyhyesti pohdintaosiossa.

Tutkimusaineiston muodostavat kaksi Ylen verkkokeskustelu-ketjua elatusriidasta. Yle pyysi lukijoilta kokemuksia elatusmaksujen maksamisesta (ks. <https://yle.fi/a/74-20083900>) ja näiden pohjalta julkaistiin artikkeli, jota sai kommentoida. Toimittajat lähestyivät aihetta kysymällä: ”Onko sinulla ollut vaikeuksia elatusmaksujen kanssa?” Tätä ennen ilmestyi Hyvin Sanottu- hankkeen julkaisema artikkeli elatuksesta, jota sai kommentoida. Molemmat artikkelit kirvoittivat runsaasti kommentteja. Kommentteja käytiin ensimmäisessä keskustelussa 348 kappaletta ja toisessa keskustelussa 143 kappaletta. Artikkelit ja niiden verkkokeskustelut ovat luettavissa Ylen uutisarkistossa. Ne löytyvät seuraavilla tiedoilla:

Elina Jämsén (22.4.2024). Eronneet vanhemmat kertovat elatusmaksuriidoista: ”Jo suhteen aikana oli taloudellista väkivaltaa ja kontrollia”. <https://yle.fi/a/74-20083924>.

Sarita Blomqvist (1.4.2024). Vanhempien ero ajaa lapsia köyhyyteen- tutkimusprofessori: ”Suomessa on liian helppoa vältellä lapsen elättämistä”. <https://yle.fi/aihe/a/20-10006437>.

Aineisto kerättiin hakusanoilla elatus ja elatusriita. Aihepiiristä on ilmestynyt vähän uutisartikkeleja eri vuosina. Tarkastelin 10- vuoden ajanjakson. Aineiston haussa on pyritty ajantasaiseen aineistoon, jossa on kattava verkkokeskustelu mukana. Valitut artikkelit vastasivat aihepiiriltään tutkimusaihetta. Ne valikoituivat tällä perusteella. Molemmissa artikkeleissa käsiteltiin elatukseen liittyviä vaikeuksia. Verkkokeskustelujen kautta analyysissä saadaan kuva tämän hetken tilanteesta useamman osallistujan näkökulmasta. Historiallista ulottuvuutta tai murroskohtien esille tuomista ei ole tavoiteltu. Tämä liittyy myös kriittisen diskurssianalyysin käyttöön, joka painottaa nykyhetkeä.

Aineisto on kerätty Ylen digitaalisesta uutisarkistosta. Ylen artikkelit ja aineistot ovat julkisia ja vapaasti käytettävissä tutkimuskäyttöön. Aineistoa valmistellessa tuli esille, että elatusriidasta on hyvin vähän aineistoja saatavilla, joiden kautta asiaa saisi avattua. Kevään 2024 artikkelit ovat verkkokeskustelujen laajuudessa kattavia tästä aihepiiristä. Se kertoo ilmapiirin muutoksesta. Häkkinen & Salasuo (2015) esittävät, että asiat, joita pyritään pitämään salassa tai toisaalta kaavamaisien käsitysten taakse piiloutuvat ilmiöt ovat sellaisia, että ne harvoin tavoitetaan median luomien ja välittämien diskurssien kautta. Diskursseja on vaikea tutkia ilman tekstejä. Tähän

puolestaan vaikuttavat pintatason ajattelumallit. Kuitenkin marginaaliksi todettu on varsin usein aivan tavallista ja yleistä. (Häkkinen & Salasuo 2015, 12–13.)

Tutkimuksen teossa on eri vaiheita ja valinnan mahdollisuuksia. Valintoja on tärkeä pohtia ja perustella. Kuitenkin persoonallisten mieltymysten ja sattumusten vaikutus on melkoinen. Tutkimus ei ole kontrolloitu prosessi. (Latvala, Peltonen & Saresma 2004, 23.) Oli sattumaa, että elatusriita nousi aiheena esille julkisuuteen juuri tutkimusaineiston uudessa keruuvaiheessa. Aineistoa oli kokeiltu muodostaa useita kertoja loppuvuodesta 2023 alkaen ilman merkittävää edistymistä. Aineistoa ei vain löytynyt.

Ylen tekemän luotettavuustrenditutkimuksen mukaan juuri Yle on Suomen luotetuin uutislähde. Yleä piti luotettavana 85 % vastaajista. (Müller 2022, 10.) Yle tarjoaa dataa tutkimukselle seuraavalla ajatuksella: tieto on tuotettu verovaroin ja mitä enemmän tutkimuksia tehdään, niin sitä tehokkaammin datan luomiseen käytetyt rahat käytetään. (Saarikoski 2021.) Ylen verkkosivuilla oleviin sisältöihin kohdistuva tiedonlouhinta on sallittua tekijänoikeuslain 13b. 2 §:n mukaiseen tieteelliseen tarkoitukseen. Tiedon voi varmistaa Ylen kotisivuilta, jossa kerrotaan, mitä Ylen sisällöillä saa tehdä (ks. <https://yle.fi/aihe/s/10004373>). Tutkimusaineiston käyttöön on hyvän tavan mukaisesti myös pyydetty lupa Ylen arkistomyynnistä. Lupa on myönnetty. Tutkimuksessa ei käsitellä henkilötietoja, joten tutkimuslupaa ei erillisenä tarvita.

Verkkoaineiston käytössä tulee huomiota kiinnittää keskustelupalstan aihepiiriin ja avoimuuden asteeseen. Verkkokeskustelun nimimerkit on hyvä vaihtaa toiseksi, jotta keskustelijoita ei voida tunnistaa. Keskustelijat voivat myös nimimerkin turvin olla rehellisiä ja avoimia, mutta myös epärehellisiä. Tutkijan tulee huomioida se, että nimimerkkien käyttäjillä voi olla hyvin erilaisia perusteita omalle toiminnalleen. Yksinkertaista tutkimuseettistä ohjetta ei ole. Tärkeää on arvioida sitä, miten käyttäjät arvioivat sivuston julkisuuden asteen. (Kuula 2006, 185–186.) Ylen julkisuusaste on korkea ja sivustolla on laaja näkyvyys. Kommenttikenttien käyttö pysyy asiallisena, koska Ylellä on selkeät keskusteluohjeet käytössä. Lopputyössä ei käytetä verkkokeskustelun nimimerkkejä, jotta yksityisyyden suoja säilyy. Aineisto on poimittu tarkempaan analyysiin juoksevaa numerointia käyttäen, johon viitataan tavalla #1.1. jne.

Laadullisen tutkimuksen kohdalla tutkimusaineiston määrä on yleinen pohdinnan aihe. Tutkimusaineistoa käytetään apuna ilmiön ymmärtämisessä sekä tulkinna muodostumisessa. Siten aineiston tulee olla laadukas eli tarjota tutkijalle mahdollisuuden ajatella toisin. Vanhat ajatusmallit on näin mahdollista kyseenalaistaa. Tätä kutsutaan emansipatoriseksi tiedonintressiksi. Huolelliseen analyysiin riittää

pienempikin aineisto. Tärkeintä on valita aineisto siten, että se kuvaa tutkimusongelmaa. Aineistosta voidaan ottaa harkinnanvaraisia näytteitä päätettyjen valintakriteerien mukaisesti. (Vilkka 2015, 150–151.)

Aineiston verkkokeskustelu on laaja ja sen rajausta on tarpeellista. Aineistot ovat artikkelien kanssa laajuudeltaan 13512 ja 36 675 sanaa. Rajausta on tehty valtaa käsitteleviin keskusteluihin. Aineiston poiminnassa on käytetty hakusanaa ”valta”. Valta on hyväksytty myös sanan osana, esim. väkivalta. Tuloksena on 70 kappaletta ja 30 kappaletta verkkokeskusteluja vallasta kahdesta eri keskusteluketjusta. Yhteensä 100 kommenttia. Verkkokeskustelujen artikkeleissa esiintyvät alan asiantuntijat. Artikkeleja on hyödynnetty pohdintaosiossa. Lopputyössä on keskitytty eroriidan valtasuhteisiin lukijoiden kommenttien kautta. Ajatuksena on tavoittaa näin ne kommentit, jotka kumpuavat verkkokeskustelun osallistujien omasta kokemuksesta ja ajatusmaailmasta ja edustavat täten tavallisten kansalaisten ajatuksia.

Aineiston käsittelyä on jatkettu aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä, jonka etenemisestä Tuomi & Sarajärvi (2018, 122–127) esittävät seuraavan taulukon mukaisesti kohdat 1–8. Koontitaulukon käsitejärjestys on myös heidän ohjeensa mukainen.

1. Haastattelujen kuunteleminen ja aukikirjoitus sana sanalta.
2. Haastattelujen, dokumenttien ym. aineistojen lukeminen ja sisältöön perehtyminen.
3. Pelkistettyjen ilmausten etsiminen ja alleviivaaminen.
4. Pelkistettyjen ilmausten listaaminen.
5. Samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsiminen pelkistetyistä ilmauksista.
6. Pelkistettyjen ilmausten ryhmittely/ yhdistäminen ja alaluokkien muodostaminen.
7. Alaluokkien yhdistäminen ja niistä yläluokkien muodostaminen.
8. Yläluokkien yhdistäminen pääluokiksi tai yhdistäväksi luokaksi ja kokoavan käsitteen muodostaminen.

Taulukon eri vaiheet ovat edenneet työssä seuraavalla tavalla:

- Verkkokeskustelut ja niiden artikkelit on luettu ja siirretty omaan tiedostoonsa (kohta 1).
- Tämän jälkeen Valta- sanan kautta valikoituneet kommentit on siirretty kumpikin omaan tiedostoon (kohta 2).

- Tiedostot on silmäilty läpi punaista korostusväriä käyttäen. Tämän jälkeen tiedostot on luettu uudestaan läpi ja tehty aineistopimintaa sinistä korostusväriä käyttäen valtasuhteen osatekijöiden (8 kpl) mukaisesti juoksevilla numeroinnilla (kohta 3).
- Valitut numeroidut alkuperäisilmaukset on siirretty koontitaulukkoon ja tehty pelkistetyt ilmaukset sekä jaettu kohdat alaluokkien mukaisesti (kohdat 4–6).
- Tämän jälkeen on muodostettu yläluokat ja nämä yhdistetty yhdistäväksi luokaksi eli diskurssiksi (kohdat 7–8).

Aineistotiedostoja muodostui 6 kappaletta, jotka on tallennettu koneelle omina tiedostoina:

Alkuperäinen

Aineisto 1. Julkaistu 22.4.2024. Muodostettu 19.5.2024. 13512 sanaa. Artikkelin ja 143 kommenttia.
Aineisto 2. Julkaistu 1.4.2024. Muodostettu 19.5.2024. 36675 sanaa. Artikkelin ja 348 kommenttia.

Poiminta sanalla VALTA

Aineisto 1. Verkkokeskustelu. 30 kommenttia. 2335 sanaa.
Aineisto 2. Verkkokeskustelu. 70 kommenttia. 9388 sanaa.

Sininen korostusväri, poiminta valtasuhteen osatekijöiden mukaan juoksevilla numeroinnilla.

Aineisto 1. Verkkokeskustelu. 30 kommenttia. 617 sanaa
Aineisto 2. Verkkokeskustelu. 70 kommenttia. 1581 sanaa.

Koontitaulukon perusrakenne on seuraava:

Alkuperäis-ilmaus.	Pelkistetty ilmaus.	Alaluokka.	Yläluokka.	Yhdistävä luokka.

Luettelointi	Esimerkki	Valtasuhteen osatekijät:	9 KPL	Diskurssi:
# 1.1–1.26 26 KPL	Henkinen väkivalta	Perusta	-	I Itsenäinen uusi elämä
#2.1–2.16 16 KPL	Ei kuulu yhteiskunnalle.	Keinot	Riippumattomuus 5 Kontrollivalta 4 Talous 2 Hoiva 1 Köyhyys 1 Tunteet 1 Päätösvalta 1 Muutos 1 Yhteensä 16	päätösvalta kontrollivalta riippumattomuus II Ero menneeseen tulevaisuus köyhyys muutos
#3.1–3.18 18 KPL	Lasten tulevaisuuden menettäminen.	Ala	Tunteet 4 Talous 3 Tulevaisuus 3 Hoiva 3 Muutos 2 Kontrollivalta 1 Päätösvalta 1 Köyhyys 1 Yhteensä 18	III Riittääkö rahat talous
#4.1–4.5 5 KPL	Ei hyödytä lasta.	Määrä	Talous 3 Tulevaisuus 1 Päätösvalta 1 Yhteensä 5	IV Vahvat tunteet tunteet
#5.1–5.6 6 KPL	Lapset riidan välineinä.	Laajuus	Muutos 2 Päätösvalta 2 Tulevaisuus 1 Kontrollivalta 1 Yhteensä 6	V Tolkun ihmiset hoiva
#6.1–6.16 16 KPL	Maksukierre.	Kustannukset	Talous 5 Tunteet 3	

			Muutos 2 Kontrollivalta 2 Tulevaisuus 2 Köyhyys 1 Riippumattomuus 1 Yhteensä 16	
#7.1-7.5 5 KPL	Jatkuva kiusaami- nen.	Vahvuus	Kontrollivalta 3 Päätösvalta 2 Yhteensä 5	
#8.1-8.6 6 KPL	Perhehel- vetin kes- täminen.	Kantama	Talous 3 Muutos2 Tulevaisuus 1 Kontrollivalta 1 Yhteensä 6	

Tulososiossa apuna käytettyä koontitaulukkoa on tiivistetty ja poistettu toistoa sisältävät kohdat informatiivisuuden parantamiseksi. Samoin alkuperäisilmauksista on valikoitu muutamia esimerkkejä kuvaamaan asiaa. Taulukon sisällöt on purettu myös lyhyeen tekstiosioon, joka kuvaa sanallisesti kutakin valtasuhteen osatekijää elatusriidassa. Kuvaukset on tehty tiiviisti aineistolähtöisenä. Tämän jälkeen on avattu diskursseja ja niihin kuuluvia yläluokkia. Valtasuhteen osatekijät tulevat Kuschin (1993) käsitteistä. Diskurssit ja yläluokat ovat tutkijan omia päätelmiä aineistosta. Perusteluna on se, että Diskurssi itsessään on laajempi ja valtasuhde on osa diskurssia.

Esitän toisessa tulosluvussa viisi diskurssia, jotka muodostuvat valtasuhteen osatekijöiden pohjalta palaamalla alkuperäisilmausten tarkastelemiseen. Diskurssit on muodostettu palaamalla valikoituihin alkuperäisilmauksiin valta-sanan rajauksella ja tarkastelemalla sieltä nousevia käsitteitä. Valtasuhde on osa diskurssia, mutta diskurssi on itsessään laajempi. Diskurssit ja pääkäsitteet nousevat aineistosta päättelöllä sekä tulkitsemalla. Diskurssit ovat tutkijan nostoihin perustuvia. Niitä voi kehittää eteenpäin tai löytää toisenlaisia.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuusarviointi koostuu monesta eri tekijästä. Laadullista tutkimusta on vaikea arvioida perinteisesti validiteetin ja reliabiliteetin sekä objektiivisuuden kautta. Tämä johtuu siitä, että laadullisessa tutkimuksessa vaikuttavat keskeisesti tutkijan omat valinnat, persoonallisuus ja tunteet. Subjektiivisuus tulee tiedostaa tutkimuksen teon eri vaiheissa. Myös aineisto kuvaa aina tutkittavien tulkintoja aihepiiristä. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse tutkimuksen tulosten ja kokonaisuuden uskottavuudesta. Tutkimuksen tavoitteena voidaan pitää ymmärryksen kasvua. (Puusa & Kuittinen 2011, 167–173.)

Tutkimuksen uskottavuuden lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota yhteiskuntatutkimuksen etiikkaan. Juhani Pietarinen on koostanut kahdeksan eettistä vaatimusta tutkimustyölle, jotka on julkaistu teoksessa *Tutkijan eettiset valinnat* (Karjalainen, Launis, Pelkonen & Pietarinen 2002). Alasuutari avaa esitettyjä vaatimuksia seuraavalla tavalla. Tutkijan tulee olla 1) aidosti kiinnostunut uuden informaation hankinnasta ja 2) perehdyttävä tunnollisesti alaansa. Yleisin eettinen näkökulma on se, että 3) tutkimus ei saa tuottaa kohtuutonta vahinkoa. Tällaisesta tutkimuksesta tulee pidättäytyä. 4) Rehellisyyden vaatimus liittyy puolestaan siihen, että tutkimuksessa ei harjoiteta vilppiä. 5) Tutkijan tulee olla huolellinen ja tarkka. Lainauksia ei voi tehdä luvatta tai vääristellä tuloksia. Tutkimuksessa tulee kunnioittaa kontrolloitavuutta ja avoimuutta. 6) Tutkijan tulee osaltaan vaikuttaa siihen, että eettiset vaatimukset toteutuvat, kun tieteellistä informaatiota käytetään. 7) Tutkijan tulee edistää toiminnallaan tutkimuksen tekemistä jatkossa. 8) Tutkijoiden täytyy olla kollegiaalisia ja arvostaa toisiansa. Alasuutari avaa lisää eettisiä sääntöjä ja etiikka yhteiskuntatutkimuksen näkökulmasta. Tutkimuksen teko vaatii aikaa lukemiseen, aineiston hankintaan ja analysointiin. Tutkijan tulee tuntea aikaisempi kirjallisuus ja juuri tämä on vaikeaa. Uutta tutkimusta julkaistaan valtavasti kaiken aikaa. Plagointi on epäeettistä ja tähän tulee kiinnittää nykyaikana erityistä huomiota. (Alasuutari 2005, 15–21.)

Tutkimuksen hyvät käytännöt voivat pettää monella eri tavalla. Tällöin puhutaan tieteellisestä vilpistä. Vilpin eri muotoina voidaan erotella ainakin vääristely, tekstivarkaus, ideoiden tai tulosten anastaminen sekä sepittäminen (Raivio 2019, 232–246.) Sosiaalityön opinnäytteissä tutkimuseettiset pohdinnat ovat yleisesti varsin niukkoja ja käsittelevät usein yksittäisiä tietosuojakysymyksiä. (Rauhala & Virokangas 2011, 238.)

Lisäksi tulisi nostaa vielä esille etiikasta puhuttaessa sosiaalinen vastuu. Erityisesti poliittisesti merkittävän tutkimuksen tuloksia käytetään arjessa hyvin eri tavoin. Tuloksilla voidaan perustella hyvin erilaisia kantoja. Tästä syystä tutkijan tulee esittää mahdollisimman selkeästi tulkinnat ja johtopäätökset. Tässä auttaa se, että tulkintaosa on niukka ja mahdollisimman vähän spekulatiivinen. Päätelyn tulee perustua tutkimuksen esille tuomiin tosiseikkoihin. (Heikkilä 2002, 175.) Tutkimuksessa on pyritty noudattamaan näitä ohjeita.

Tässä tutkimuksessa aineiston luotettavuus on kiinnostava kysymys. Verkko-keskustelut osuivat aikaan, jolloin hallituksen työpöydällä oli erilaisia karsintoja ja säästöesityksiä. Kommentointeihin tuli mukaan myös selkeästi poliittista näkökulmaa ja vaikuttamista. Nämä erottuivat kuitenkin kirjoitustyyliiltään ja sisällöiltään. Täten nämä oli mahdollista sivuttaa ja ottaa mukaan aihepiirin sisältöihin liittyvät kommentit. Huomiotta jätetyssä keskustelun kohdassa esitettiin pääministeri ja valtiovarainministeri nimeltä. Tulkitsin tämän suoraan poliittisena kommentointina ja karsin pois. Verkkokeskusteluissa kirjoittajien motiivit ovat vaikeita selvittää ja aina jää pohdinta siitä, oliko kommentointi aitoa. Verkossa voi vaikuttaa nimimerkin takaa ja tämä on hyvä huomioida. Kuitenkin aineisto oli laaja ja sisältö kehittyi keskustelun edetessä. Näin aineiston valinta oli mahdollista, koska kommentteja oli saatavilla riittävästi. Aineiston olisi voinut vaihtoehtoisesti muodostaa haastattelujen kautta. Tosin tässä olisi päädytty myös samankaltaisiin pohdintoihin aineiston luotettavuudesta, kun osallistujia on muutama. Aineiston analyysissä on pidättäydytty aineistossa ja siitä nousevissa ilmiöissä. Täten tulkintaosa on niukka, jotta tutkija ei tuo mukaan aineiston ulkopuolisia näkemyksiä esimerkiksi muista tutkimuksista. Tulkinta on pyritty rakentamaan vain aineistosta nousevaksi. Asioiden ryhmittelyyn vaikuttaa valittu teoria ja käsitteet. Ryhmittelyä voi syntyä eri tavoin tutkijan mukaan ja yhtä oikeaa mallia ei ole. Ilmiön kuvausta voi myös jatkaa vielä pidemmälle ja tarkentaa. Tässä työssä on pyritty tiiviiseen ja suppeaan aineistolähtöiseen kuvaukseen, jotta tutkimus pysyisi luotettavana.

5 TULOKSET VALTASUHTEESTA

Valtasuhteen kahdeksan osatekijää (Kush 1993) sisältyivät kaikki läpikäytyyn aineistoon elatusriidasta. Osa osatekijöistä nousi enemmän esille. Esitän seuraavaksi elatusriidan valtasuhteen esille nousseet osatekijät ja niiden sisällöt tiivistetysti kahdeksassa taulukossa. Taulukossa on koottuna alaluokan eli valtasuhteen osatekijän pelkistettyjä ilmauksia. Avaan kutakin osatekijää aineistoesimerkeillä eli alkuperäisilmauksella. Otteilla on juokseva numerointi, esim. #1.1. Tekstisosuudessa on kirjoitettu auki taulukon pelkistettyjen ilmausten sisältöä.

5.1 Perusta

Taulukko 1

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Henkinen väkivalta	Vanhempien vastuu
Välivaltainen parisuhde	Perheen rikkomisen, eron mahdollisuus
Väkivaltainen lapsuudenkoti	Taloudellinen väkivalta
Naisten kasvatustavastuu ja valta	Perhe yhteiskunnan perusyksikkönä
Vanhempien oma kasvatustausta	Naisten päävastuu perheestä, metatöistä
Yhteistyöstä kieltäytyminen	Mahdollisuus itsenäiseen toimintaan

”Tälläkin järjestelyllä vanhempien pitäisi kyetä vanhempina ja kypsinä aikuisina sopimaan kulujen jakamisesta ilman henkistä väkivaltaa.” #1.1

”Käräjäoikeuden tuomarit eivät todellakaan tunnista henkistä väkivaltaa erotilanteissa koska sitä eivät tunnista edes lastensuojelun työntekijät. Uhri todellakin jää yksin ja kiusaava ex- puoliso (äiti tai isä) pystyy kiusaamaan ja jopa taloudellisesti tuhoamaan toisen vanhemman.” # 1.23

Valtasuhteen perustan muodostaa perheen merkitys yhteiskunnan perusyksikönä. Perhe on mahdollista rikkoa ja eron mahdollisuus on olemassa kaikissa parisuhteissa. Tämä eron uhka tuo erityisesti naisille valtaa. Naisilla on myös paljon valtaa kasvatusvastuun ja kodin metatöiden kautta. Aineistossa naisten valta tuli esille juuri tätä reittiä. Miehet eivät aineiston mukaan halua rikkoa perhettä samalla tavalla. Itse parisuhteessa voi esiintyä henkistä tai taloudellista väkivaltaa. Tämä voi olla myös seurasta vanhempien omasta kasvatustaustasta. Jo lapsuudenkoti on voinut olla väkivaltainen. Elatusriitaan liittyy olennaisesti ero. Yhteistyöstä on myös mahdollisuus kieltäytyä eron jälkeen tai jopa tehdä omia itsenäisiä ratkaisuja. Tämä liittyy myös valtasuhteen perustaan. Aineistosta nousi esille se, että nyt apua ei saa, koska elatusriitaa ei ilmiönä ymmärretä tai tunnisteta kunnolla.

5.2 Keinot

Taulukko 2

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Ei kuulu yhteiskunnalle	Vuoroviikot, ei elatusmaksuja
Vanhemmat elättävät, ei valtio	Vieraannuttaminen
Tapaamisten estäminen	Itsenäiset muuttopäätökset kiellettyä
Elatusmaksut konkreettisiksi	Köyhyys oma vallinta
Vastuu omista valinnoista	Varakkaampi lähivanhemmaksi
Lapset koston välikappaleita	Kiusaaminen

”Vuoroviikot pitäisi olla lähtökohta vanhemmuudelle, eikä penniäkään elareita, ellei halua välttämättä maksaa.” #2.1

”Tässäkin huudetaan valtiota apuun! Lähtökohta on, että vanhemmat elättävät jälkikasvunsa AINA ne tehtyään.” #2.4

”Joo, olisi ehdottoman hyvä, jos elatusavun voisi maksaa esim. ruoan, harrastusmaksujen tai harrastusvälineiden muodossa.” #2.10

Elatusriidassa valtasuhteen keinoja ovat konkreettiset teot, kuten vieraannuttaminen lapsesta tai tapaamisten estäminen. Lasta käytetään koston välikappaleena. Elatusriidassa korostuu myös oma valinta, joka on johtanut tilanteeseen. Yhteiskunnan ei tule puuttua elatusriitaan, joka ei kuulu kenellekään muulle. Elatusriita voi johtaa köyhyyteen, joka nähdään omana valintana. Elatusriidan ratkaisukeinoina ehdotetaan vuoroviikkoasumista, varakkaamman toimimista lähivanhempana tai elatusmaksujen kohdistamista konkreettisiin asioihin, kuten esimerkiksi harrastusmaksuihin. Elatusriidassa itsenäiset muuttopäätökset tulisi kieltää.

5.3 Ala

Taulukko 3

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Lapset rahasampoja äideille	Tilinkäyttö yhteisellä päätöksellä
Lasten tulevaisuuden menettäminen	Perimmäinen luonne tulee esille
Miesten maksukierre	Koston pelko
Mielivaltainen maksaminen	Henkinen, taloudellinen romahdus
Omasta elämästä tinkiminen	Vanhemmuuden kuormittavuus
Järjestelmävika	Yksin jääminen vastuun kanssa

”Nykyisin lapsista on tehty rahasampoja äideille.” #3.1

”Isä on maksanut minimielatusmaksua aina pätkittäin oman mielensä mukaan. Hänen tuloinsa riittäisivät korkeampaankin maksuun mutta ikinä en ole tohtinut edes pyytää muuta kuin minimiä. Nyt ei ole maksanut taaskaan kohta vuoteen mitään, ja sanoo ettei ikinä enää maksa. Tunnen käyttäväni kaikki voimavarani siihen että lapsellani olisi kaikesta tästä henkisestä väkivallasta huolimatta onnellinen ja terve alku elämälle.” #3.9

”Milläs elätät kun ensin henkisesti ja taloudellisesti romutetaan ja päälle kinutaan euroja ja haukutaan luuseriksi ja yhteiskunnan elätiksi kun ei pysty.” #3.10

”Tähän liittyy ehkä toiseksi suurin vika järjestelmässä, jossa lapsen elatus yritetään pitää irrallaan kaikesta muusta.” #3.18

Elatusriidassa lapset nähdään äitien rahasampoina eli rahan lähteinä. Elatusriita johtaa lasten tulevaisuuden menettämiseen. Miehet joutuvat maksukierteeseen. Mak-
suja voidaan hoitaa mielivaltaisesti ja vanhempien perimmäinen luonne tulee esille. Vanhemmuus tulee kuormittavaksi, kosta pelätään ja henkinen sekä taloudellinen romahdus on mahdollista kummankin vanhemman kohdalla. Vastuun kanssa jäädään yksin. Omasta elämästä tingitään. Järjestelmässä on selkeä vika. Elatusriitaan voisi auttaa tilin käyttö yhteisellä päätöksellä.

5.4 Määrä

Taulukko 4

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Ei hyödytä lasta.	Elatusvelvollisella ei ole mistä ottaa.
Miehillä vaativa työ. Lapset äidille.	Ei muutosta, jos tuella pärjää.
Ylpeys estää toimimasta.	Vastuu omasta toiminnasta.

"Ja elatusvelvolliset ovat tosiasiaassa useasti huonommassa tilanteessa kuin yksinhuoltajat, joten ei heiltäkään oikein voi ottaa, koska heillä ei ole." #4.3

"Lasten on parempi jäädä äidille, koska miehet tekevät enemmän vuorotyötä ja matkustusta vaativaa työtä." #4.2

"Than vain oman miehisen ylpeytesi tähden kannattaa osallistua lapsen elämään myös taloudellisesti. Jossain vaiheessa lapsi on aikuinen ja saattaa asiaa kysyä. Voit hyvin sanoa, että taloudellisen vastuusi olet kantanut niin hyvin, kuin olet voinut." #4.1

Elatus ei hyödytä lasta, joten se voidaan jättää hoitamatta. Elatusvelvollisella ei ole mistä ottaa. Ylpeys voi estää miestä toimimasta. Miehillä on vaativa työ ja lapset on parempi jättää äidille. Jokainen on vastuussa omasta toiminnasta. Muutosta ei tule, jos tuella pärjää.

5.5 Laajuus

Taulukko 5

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Lapset riidan välineenä.	Vanhempi ja lapsi henkisen väkivallan ja koston kohteita.
Lastenvalvojalla ei valtaa.	Lapsen vahingoittaminen huonossa suhteessa.
Lastenvalvojat, henkilöstö päiväkodeissa ja kouluissa, lastensuojelu, tuomarit, asianajajat, poliisi, lääkärit ovat järjestelmäuskollisia.	Yksilön näkökulmasta laajempaan lasta koskevaan näkökulmaan.

”Henkisen väkivallan uhri joutuu kantamaan vastuun siitä että hakee käräjien kautta allekirjoitusta elatussopimukseen henkilöltä joka saattaa reagoida kostamalla lapselle, vaikka elatus olisi lapsen oikeus.” #5.2

”Lastenvalvojalla ei ole mitään valtaa sanoa mitä sovitte.” #5.3

”Ja viranomaiset (mm. lastenvalvojat, henkilöstö päiväkodeissa & kouluissa, lastensuojelu, tuomarit eri oikeusasteissa, asianajajat, poliisi, lääkärit) ovat hämmästyttävän järjestelmäuskollisia, että tällaiset terveiset professoreille” #5.5

”Erolapsia huomioivan toiminnan tulisi kattaa kaikki lapseen liittyvät näkökulmat yhtenä kokonaisuutena, koska sitä lapsi ja lapsen hyvä maailma ovat, Ei vain niitä valikoituja aikuismaisia hehkutuksia.” #5.6

Lapsista ja vanhemmista tulee riidan ja koston kohteita. Lastenvalvojalla ei ole valtaa. Elatusriitaan liittyvät lastenvalvojat, henkilöstö päiväkodeissa ja kouluissa, lastensuojelu, tuomarit, asianajajat, poliisi ja lääkärit. Yksilön sijasta tulisi nähdä laajempi lasta koskeva näkökulma.

5.6 Kustannukset

Taulukko 6

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Köyhyys.	Suhde väärän ihmisen kanssa.
Äiti vie lapset.	Äidin elämän rahoittaminen.
Maksukierre.	Mies raataa töissä.
Epätasa-arvo elatusmaksuissa.	Riski käräjistä.
Muuttopäätös estää lapsen luonapitoa ja aiheuttaa tapaamisongelmia.	Luhistuminen taakan ja tasapainoilun alla.

Omasta itsestä ei pysty huolehtimaan.	Arjen ja työelämän hankaloituminen.
Lasten mielenterveysongelmat kasvavat.	Stressi ja ongelmat.
Lapsi nähdään vain kustannuksena.	Lapsen hylkääminen.

”hänellä ei ole oikeutta vaatia toista maksamaan tai rahoittamaan hänen uutta ”onnellisuuden” metsästystä. Eli lähteä saa mutta toisen ei tarvitse joutua siitä mihinkään maksukierteeseen. Pääasialiset lapsen kulut hoitaisi se, jolle maksetaan lapsilisät ja jonka luokse lapset jää, jollei muuta yhdessä sovita.” #6.5

”Se vanhempi, jonka luona on lapsen osoite, voi kohtuuttomasti kostaa ja käyttää minkälaista kiristystä vaan kun hän voi haastaa lapsen nimissä toisen vanhemman käräjille ilman omaa taloudellista riskiä vaikka häviäisi oikeudessa.” #6.8

”Käytännössä asun kauempana, vien ja tuon lapset kouluun, kaupunki ei järjestä koulu-kuljetusta tai kerhoa koulun jälkeen, kuljetukseen ei saa tukea, kukaan ei ota töihin koska voin olla töissä vain osan päivästä. Käytännössä minun elämä on romutettu taloudellisesti. Tätä edelsi vielä vuosien henkinen ja taloudellinen hyväksikäyttö.” # 6.11

Valtasuhteesta syntyy elatusriidassa kuluja, joita ovat esimerkiksi maksukierre ja riski käräjistä. Elatusriita hankaloittaa arkea ja työelämää. Se aiheuttaa stressiä ja ongelmia sekä luhistumista taakan ja tasapainoilun alla. Omasta itsestä ei pystytä huolehtimaan ja lapsi nähdään pelkkänä kustannuksena. Lapsi voi joutua hylätyksi.

5.7 Vahvuus

Taulukko 7

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Oikeuteen haastaminen.	Käräjät.
Jatkuva kiusaaminen.	Järjestelmän hyväksikäyttö.
Ei tehdä korjausliikkeitä.	Ei oteta tietoa vastaan.

”Jos et suostu niin, lastennimissä oikeusapua hyväksikäyttäen ”käräjät”. Nimimerkillä kokemusta on.” # 7.2

”Moni yh-äiti käyttää hyväkseen järjestelmää ja voi saada useita lapsia, mutta yhdenkään lapsen isää/isiä ei kerro viranomaisille, koska siten saa lapsi enemmän tukia ja yh-äiti saa enemmän tukia, mutta lapsen isä(t) eivät joudu maksamaan mitään elatusta.” #7.4

”mutta toinen ei mahdollisesti ota tietoa vastaan tai hoida omia korjausliikkeitään.” #7.5

Valtasuhteen vahvuus näkyy oikeuteen haastamisena ja käräjäoimisenä. Kiusaaminen on jatkuvaa ja tietoa ei oteta vastaan tai tehdä korjausliikkeitä. Järjestelmää voidaan myös hyväksikäyttää.

5.8 Kantama

Taulukko 8

<i>Pelkistetty ilmaus</i>	<i>Pelkistetty ilmaus</i>
Maksetaan keksittyjä kuluja.	Turvakotiin siirtyminen.
Kulujen vääristely hyötymistarkoituksessa.	Oikeudenkäyntikulujen maksaminen täytenä.
Alistuminen fyysiseen ja henkiseen väkivaltaan.	Perhehelvetin kestäminen.
Lapsen tarpeet laiminlyödään.	Äiti käyttää rahat itseensä.

”Äiti ei koskaan lastenvalvojalle esittänyt tositteitaan, käräjille asti vei haluamatta sovittelua, vääränsi kulukuitin ja väitti itse maksavansa isoja summia lapsen yksin mm. Harrastuksesta, vakuutuksesta, maksimisumman päivähoitomaksusta, puhelinkulut selkeästi alke koulukäiselle lapselle. Isä osasi vaatia asianajajansa välityksellä kuitit, äiti hävisi käräjät, mutta isä maksoi omat avustajan kulut täytenä.” #8.3

”Raha menisi suoraan äidin omiin matkusteluihin, ravintoloihin ja itsensä toteuttamiseen. Ei lapsen vaatteisiin ja harrastuksiin. Siksi etävanhemmalla pitäisi olla oikeus itse päättää mihin elatusmaksut käytetään eikä niin että esim. Äidille menee x määrä rahaa omiin turhanpäiväisiin asioihin ja lapsi kulkee rääsyissä ja syö kavereilla ja nukkuu sukulaisilla.” #8.6

Valtasuhteen kantama elatusriidassa saa toisen osapuolen maksamaan keksittyjä lapsen kuluja, kestäämään perhehelvettiä, siirtymään turvakotiin, alistumaan henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan ja jopa laiminlyömään lapsen tarpeet. Äiti voi käyttää rahat itseensä.

5.9 Yhteenveto

Elatusriidassa on läsnä vahva ja moniulotteinen valtasuhde. Valtasuhteella (Kusch 1993) on kahdeksan osatekijää, jotka ovat perusta, keinot, ala, määrä, laajuus, kustannukset, vahvuus ja kantama. Kaikkia osatekijöitä ei ole helppo hahmottaa aineistosta. Käytetyt keinot tai syntyneet kustannukset ovat selkeitä asioita. Muut käsitteet avaavat ilmiöitä, joita ei osaa heti ajatella. Esimerkiksi elatusriidan laajuus tai kantama ylittää. Valtasuhteen avulla voi vaikuttaa toiseen monella eri tavalla ja valtasuhdetta vastaan on vaikea pyristellä. Valtasuhde olisi hyvä tunnistaa varsinkin, koska sillä on vaikutusta ihmisen käytökseen. Valtasuhteen pohdinta tekee asioita näkyväksi ja selittää käytöstä ja tekoja omalta osaltaan.

6 TULOKSET DISKURSSEISTA

Tässä tutkimuksessa diskursseja löytyi viisi. Diskurssien pääkäsitteitä löytyi yhdeksän. Kaikissa diskursseissa on mukana valtasuhde jossakin muodossa.

Valtasuhteen osatekijöistä voidaan muodostaa diskursseja pelkistämällä alkupe- räisilmaukset ja luokittelemalla ne alaluokkien kautta yläluokkiin. Yläluokkia muo- dostui 9 kappaletta. Yläluokat ovat talous, tulevaisuus, köyhyys, muutos, päätösvalta, kontrollivalta, riippumattomuus, tunteet ja hoiva. Nämä ryhmiteltiin viiteen diskurs- siin eli yhdistävään luokkaan. Muodostuneet diskurssit ovat: Riittääkö rahat, Ero menneeseen, Itsenäinen uusi elämä, Vahvat tunteet ja Tolkun ihmiset. Löydetyt dis- kurssit sisältävät valtasuhteen osatekijän tai useita osatekijöitä. Diskurssit on esitetty eniten esillä olevasta diskurssista alkaen vähiten käytettyyn diskurssiin. Esitysjärjes- tys ei kuitenkaan kerro diskurssin voimakkuudesta elatusriidasta puhuttaessa. Puut- tuva diskurssi tai vähän esillä oleva diskurssi voi olla merkittävä. Käsitellen tätä poh- dintaosiossa. Esitetyt diskurssit ja niiden tarkemmat kuvaukset pohjautuvat tiiviisti käytettyyn aineistoon eli verkkokeskusteluihin sekä niiden analyysiin.

6.1 Itsenäinen uusi elämä

Itsenäinen uusi elämä- diskurssi käsittelee riippumattomuuden ja päätös- sekä kontrollivallan välistä jännitettä. Elatusmaksuun liittyy vahva ajatus omasta päätös- vallasta. Maksamisen täytyy liittyä omaan haluamiseen. Halutaan maksaa, koska asi- oiden koetaan olevan oikein. Jos asia koetaan epäoikeudenmukaisena, niin

haluaminen katoaa osin tai kokonaan. Yhteiskunnan ei tule puuttua asiaan, koska asia on yksityinen ja ei näin kuulu yhteiskunnalle. Jälkikasvun elättäminen kuuluu vanhemmille.

"Vastuu on aina ihmisellä itsellään eikä yhteiskunnalla" #2.7

"Kenenkään muun ei kuulu siihen vaikuttaa." #2.13

"Surettua lapsen puolesta ja toivon hänelle parasta mutta fakta on, että lapsi ei elatuksesta hyödy mitään vaikka sellaista kykenisin maksamaan. #4.5

"Pettäminen ei ole toki lapsen vika, mutta miksi elatusmaksuja pitäisi maksaa jos ei edes näe lapsia kuin joka toinen viikonloppu? Suomessa kun riittää että toinen vanhempi vastustaa vuoroasumista. Katsotaan tilanne "riitaiseksi". Eli toinen vanhempi (usein äiti) voi käyttää näin valtaa miestä kohtaan, ihan kiusaamismielellä. Elarit kelpaa mahdollisimman isoina, tapaamiset mahdollisimman pienenä. Reilua?" #2.12

Elatusmaksujen kohdalla voi kuitenkin esiintyä kontrollointia monilla tavoilla, joka voi olla suorastaan kiusaamista. Huomattavaa on, että kontrollointia voi tapahtua kummankin vanhemman toimesta. Käytettyjä keinoja on monenlaisia. Arjen sujumista voidaan hankaloittaa jättämällä elatusapu maksamatta, jos esimerkiksi lapsen tapaamiset eivät suju. Elatusavun kontrollointia vaaditaan kuittien kautta tarkastettavaksi tai riitautetaan elatusmaksut. Käräjöinnillä on helppo uhkailla. Riippumattomuus syntyy siitä, kun kantaa oman vastuunsa ja ei ryhdy muiden holhottavaksi. Elatusavun suhteen on voitu tehdä myös selkeä oma päätös siitä, että ei maksa. Asia nähdään hyödyttömänä lapsen kannalta. Toisaalta järjestelmä kontrolloi tilannetta ja sen tuottamat ratkaisut nähdään saman kaavan mukaan toistuvina. Lastenvalvoja ei omaa merkittävää päätösvaltaa. Riippumattomuuden tavoittelu voi johtaa myös lapsen hylkäämiseen. Järjestelmää voidaan myös hyväksikäyttää itsenäisen elämän tavoittelussa, sulkemalla toinen osapuoli kokonaan pois elämästä.

"Lapsen vanhemmat ovat vastuussa lapsen elatuksesta ja kasvatuksesta riippumatta siitä asuvatko he yhdessä vai kahdessa osoitteessa. Yksinhuoltajasta tulee holhottava jos hän vaatii muita veronmaksajia apuun oman taloutensa hoidossa." #2.8

"Yhteishuoltajuus tuli, mutta kiusaaminen jatkui elareista, tapaamisista (tapaamiset ei onnistunut ex syystä), vieraannuttamisesta." #2.6

"Miten voi hylätä lapsensa elatusasioiden takia?" #6.16

"Jos mies ei hyvällä maksa: voihan aina haastaa oikeuteen elatuksesta lasten nimiin, niin ei maksa minulle mitään. #7.1

Itsenäinen uusi elämä- diskurssi on eniten esillä keskustelussa elatusriidasta. Se on myös ristiriitainen ja jännitteinen diskurssi. Oma tahto on vahvasti esillä, mutta tämä törmää viralliseen järjestelmään tai toisen osapuolen tahtotilaan. Oma päätösvalta halutaan säilyttää ja se on tärkeä elementti itsenäisen uuden elämän rakentumisessa. Itsenäinen oma elämä- diskurssi sisältää runsaasti elatusriidan valtasuhteen keinovalikoimaa. Myös elatusriidan valtasuhteen kustannukset näkyvät tässä diskurssissa.

6.2 Ero menneeseen

Ero menneeseen- diskurssi sisältää tulevaisuuspohdinnan, muutoksen ja köyhyyden läsnäolon. Tilannetta peilataan siihen, miten asiat ovat olleet ja miten ne ovat nyt. Valintoja pohditaan ja mietitään seurauksia. Omat valinnat on jotenkin perusteltava. Tämä ei ole helppoa, jos pelkona on juuttuminen köyhyyteen tai elatusmaksujen maksukierteeseen. Puoliso näyttäytyi ennen rakastavana, mutta muutoksen eli eron jälkeen kaikki on erilaista. Lasten tulevaisuus huolettaa. Pelätään, että lapset eivät saa samaa kuin ydinperheessä kasvaneet lapset. Haaveet tulevaisuudesta ja hyvästä elämästä kuolevat pois. Elatusriita voi viedä voimat ja kouluttautuminen sekä työelämä kärsii tästä. Työelämästä voi jopa syrjäytyä elatusriidan seurauksena. Omasta elämästä tingitään kaikilla tavoilla ihan äärimmilleen, jotta lasten kulut saadaan maksettua. Elatusriita voi laukaista vanhempaa ja lasta koskevan kostonkierteen. Yhdessä pysyminen voi olla myös yksi valinta, jolla turvataan taloudellinen puoli, mutta sen hintana on kärsiminen perhe-elämästä.

"usein mukavaa, lempeää, kohteliasta ja rakastavaa puolta itsestä näytetään niin pitkään kuin asiat ovat hyvin ja oman tahdon mukaisesti. Tilanteen muuttuessa ne muut piirteet nousevatkin sitten esiin." #2.3

"Eli sanoisin, että yksinhuoltajuus ja sen mukana tulema mahdollinen köyhyys on oma valinta ja omista valinnoista tulee pystyä kantamaan vastuu." #2.14

"Miettikääpä mikä mahdollisuus näiden kotien lapsilla on enää haaveilla tulevaisuudesta." #3.3

"Yhteiskunta ei tunnista eikä auta narsisti vanhemman valehdellessa ummet ja lammet ja lapsen tapaamiset ei onnistu sovitusti. Eipä paljoa ole voimia kouluttautua ja päästä töihin." #3.11

"Lapsista tulee väline riitoihin liian usein, silloin käytetään herkästi taloudellista ja henkistä väkivaltaa toista vanhempaa vastaan." #5.1

”Liian iso osa naisia (ja perheen lapset) kärsii väkivaltaisesta, päihteitä käyttävästä ja/tai narsistisesta perheenisästä, joka tekee elämästä helvetin. Nämä piirteet tulevat usein esille vasta lasten hankinnan jälkeen. Erot ei kuitenkaan uskalleta, koska pelätään sitä miten eron jälkeen pystyisi rahallisesti pärjäämään.” #8.5

”Kuinka moni äiti tinkii omasta elämästään ihan äärimmilleen, jotta saa lasten kulut maksettua... Ja mikä summa nykyaikana elatuksen minimi on 150e/kk?” #3.13

Ero menneeseen -diskurssi rakentuu pääosin elatusriidan valtasuhteen alaan ja kustannuksiin. Elatusriidan valtasuhteen ala on huomattavan suuri arkielämässä, koska se vaikuttaa tulevaisuuteen ja näkemyksiin tulevaisuudesta niitä heikentävästi. Kustannukset ovat aineellisia ja henkisiä.

6.3 Riittääkö rahat

Elatusvastuulta toivotaan verkkokommenteissa reiluutta ja tasa-arvoisuutta. Nyt vapaamatkustaminen on mahdollista ja tätä kritisoidaan. Talousasioihin esitetään erilaisia vaihtoehtoja. Voisiko lapsi esimerkiksi asua enemmän tienaaavan luona, jotta lapsen elintaso pysyisi samankaltaisena. Lapsi nähdään myös äitien tulonlähteenä. Ero laskee kummankin vanhemman elintasoa ja rahaan liittyy vahva valta-asetelma. Omaa taloutta voi rasittaa maksukierteeseen joutuminen. Lapsen elatusta pyritään tarkastelemaan rahan kautta, mutta kyseessä on laajempi asia. Omaa taloutta helpotaisi, jos työhön voisi keskittyä kunnolla. Tässä voisi auttaisi se, että lapset jäisivät äidille, koska isät ovat vaativimmissa töissä. Äidin elämää ei kuitenkaan haluta rahoittaa ja nimenomaan äidin rahan käytöstä on vahva epäily. Käytetäänkö elatusapu oikeasti lapsen hyväksi. Elatuskykyinen mies nähdään työn raatajana, josta äiti hyötyy. Omaa taloutta rasittaa myös järjestelmän säännöt. Koulukuljetus lapselle tulee vain yhdestä osoitteesta. Toinen vanhempi joutuu järjestämään kuljetukset. Lapsesta tulee helposti vain kustannuserä ja tätä osa verkkokeskustelijoista myös suree.

”Kyllä. Olisi hienoa jos elatusvastuu olisi reilu ja tasa-arvoinen eikä siitä voisi luistella vapaamatkustajana.” #2.5

”lähivanhemmuus olisi ensisijaisesti enemmän tienaaavan vanhemman luona? Lapsen elintaso ei olisi niin riippuvainen elatusmaksujen koosta ja suorituksesta eikä lapsen tarvitsisi tinkiä harrastuksista, matkoista tms. yhtä paljon.” #2.15

”Suurin osa maksukierteeseen joutuvista on miehiä? Jatkuvaa ongelmaa/riitaa herättää rahojen käyttö ja käsitys siitä kuka määrää mitä ostetaan ja milloin, valta-asetelma ym.” #3.6

”Erossa molempien vanhempien elintaso laskee.” #3.7

”elatuskykyinen mies saa raataa niska limassa ja minun asuntolaina lyhenee. Kun lapset lentäneet pesästä, on asuntolainakin kivasti lyhentynyt.” #6.6

”eivätkö lapset tuota muuta kuin kustannuksia?” #6.15

Riittääkö rahat- diskurssi sisältää oman talouden pohdintaa muuttuneessa tilanteessa. Elatusriita vaikuttaa työssäkäyntiin ja työssä jaksamiseen. Tällöin tulonhankinta voi hankaloitua tai se muuttuu henkisesti raskaaksi, jos rahan käytöstä on epäselvyyksiä. Yhteisen talouden tilalle on tullut oma talous, jossa ei haluta rahoittaa toista aikuista. Talouden pohdinnassa lapsi jää äkkiä taka-alalle. Riittääkö rahat- diskurssissa on kyse selviytymisestä ja keskustelu kääntyy helposti negatiiviseksi. Lapsen mukanaan tuomat positiiviset asiat unohtuvat. Riittääkö rahat- diskurssissa näkyä elatusriidan valtasuhteen kustannukset selkeästi.

6.4 Vahvat tunteet

Elatusriitaan sisältyy vahvat tunteet- diskurssi. Vahvat tunteet saavat aikaiseksi myös toiminnan estymistä. Pelko kostosta ja ahdingosta estävät oman puolen pidon asioissa. Vahvat tunteet voivat sisältää myös traumatisoitumista tapahtuneesta ja kriisikokemuksia. Vahvat tunteet sisältyvät elatusriidan valtasuhteen alaan eli aikaansaattuihin toimintoihin. Tunteet kietoutuvat aikaansaannoksiin. Tuloksena voi olla henkinen ja taloudellinen romuttuminen. Pelkona vahvojen tunteiden kohdalla on yhteiskunnan elätiksi joutuminen, kun ei enää pysty.

”Mihin piiloon oli laitettu se väkivalta, jolla erolapsista tehdään vanhemman pahanolon, koston tms. välikappale toista vanhempaa kohtaan?” #2.16

”En ole ikinä uskaltanut viedä isää käräjille jotta lapsi saisi elatuksen edes Kelan kautta. En, koska olen jo muutenkin ollut kriisissä lapsen isän suhteen jo lapsen odotusajoista lähtien. Pelkään, tai oikeastaan tiedän että hän kostaisi niin minulle kuin lapsellekin jos vien asian käräjille. Olen itse pitkäaikaisella sairauslomalla, pitkälti johtuen lapsen traumaattisesta stressistä isän aiheuttaman pelon ja ahdingon takia.” #3.8

”Mitään lakia, miten summa määrittyy ei ole, harvalla äidillä on mahdollisuuksia, jaksamista ja varaa lähteä tuomioistuimeen summasta. Ja kyseessä voi olla henkisen ja fyysisen väkivallan uhka sinne asian viemisessä. Lisäksi jonkun pitää hoitaa ja jaksaa vanhemmuus näissä tilanteissa ja yrittää muista tässä lapsi kasvatettavana, tilanne on tarpeeksi resursseja vievät ja kuormittava jo lähtökohtaisesti.” #3.14

”Elatusasiat näyttää tuottavan kovasti stressiä ja ongelmia”. #6.13

”Ja millaisia ovat nykyajan suomalaiset äidit, jotka haukkuvat miehiä ja lastensa isiä? On julmaa puhua pahaa omasta puoliosasta. Se on naisten harjoittamaa väkivaltaa.” #3.15

Vahvoihin tunteisiin liittyy resursseja vievä ja kuormittava tilanne. Toisen haukkuminen on nykyaikaa, mutta toisaalta omasta puolisoista ei pitäisi puhua pahaa. Tämä nähdään väkivallan muotona. Vahvat tunteet- diskurssiin liittyvät myös kustannukset, jotka voivat olla henkisiä. Kärsivällisyyteen kehoitetaan kaikkia. Kaikkea ei saa heti. Omasta itsestä tulisi jaksaa huolehtia, vaikka se tuntuu mahdottomalta kaiken taakan ja tasapainoilun alla. Vahvat tunteet- diskurssi sisältää paljon huolta henkisestä jaksamisesta.

6.5 Tolkun ihmiset

Tolkun ihmiset- diskurssissa ydinperhe näyttäytyy lapsen parhaana. Yksinhuoltajuus on edelleen häpeällistä. Yksin jäävän äidin tilanne jää yhteiskunnassa näkemättä. Katsantokulma asioihin on edelleen miehinen. Yhteiskunnan rakenteet nähdään patriarkkaalisina ja miehiä suosivina. Nainen jää vastuunsa kanssa yksin. Kuitenkin ihanteena olisi huolehtia lapsesta yhdessä aina. Tähän ei saa vaikuttaa vanhempien välit. Asialliset ihmiset pystyvät hoitamaan lapsen asiat yhdessä.

"Kysymys onkin siitä, että lasten paras on ydinperhe. Ei yksinhuoltoperhe." #2.11

"Patriarkkaaliset yhteiskunnan rakenteet eivät halua nähdä yksin jäävän vanhemman (äidin useimmiten) tilannetta, yksin lapsiaan huoltava on jotenkin edelleen häpeällistä ja miehet päästetään kuin koira veräjältä." #3.12

"mutta tolkun ihminen huolehtii lapsestaan, olipa välit puolisoon mitkä vain." #3.17

Tolkun ihmiset- diskurssissa korostuu elatusriidan valtasuhteen ala. Hoivaa pystytään tuottamaan, jos asiat on jotenkin kyetty järjestämään ja sopimaan järkevästi. Täytyy siis löytää tolkkua eli arkijärki asioihin.

6.6 Yhteenveto

Elatusriitaan sisältyy paljon erilaisia näkökulmia. Yhdeksän yläluokkaa olivat talous, tulevaisuus, köyhyys, muutos, päätösvalta, kontrollivalta, riippumattomuus, tunteet ja hoiva. Nämä ryhmiteltiin viiteen diskurssiin eli yhdistävään luokkaan. Muodostuneet diskurssit ovat: Riittääkö rahat, Ero menneeseen, Itsenäinen uusi elämä, Vahvat tunteet ja Tolkun ihmiset. Yksikään löydetty diskurssi ei ollut vapaa valtasuhteesta. Elatusriidan yhdeksän yläluokkaa esittävät jo yksinään se, miten syvästä ilmiöstä ihmisen elämässä on kysymys. Kun valtasuhde kietoutuu vielä mukaan, niin elatusriita on pitkäkestoisesti elämään vaikuttava asia, joka pahimmillaan vie voimat ja uuvuttaa. Diskurssit avaavat elatusriidan moniulotteisuutta ja auttavat katsomaan asioita rahapuheen takana.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksessa valtasuhde on vahvasti läsnä elatusriidassa eri muodoissaan. Tämä on hyvä tunnistaa, kun puhutaan lapsen elatuksesta. Kyseessä ei ole vain taloudellinen valta. Elatusriita vaikuttaa monella tavalla vanhempiin ja pahimmillaan voi romuttaa henkistä- ja taloudellista hyvinvointia johtaen aina traumatisoitumiseen saakka. Elatusriitaa voidaan avata diskurssien kautta, joita tässä tutkimuksessa löytyi viisi. Diskursseihin sisältyi häivähdys oikeuttamista lähinnä moraalisen ohjeistuksen kautta. Tolkullisten ihmisten tulee kyetä hoitamaan jälkikasvun asiat yhdessä sopien. Jos tähän ei kykene, niin ei ole järkevästi toimiva ihminen. Järjen käyttö korostuu moraalisisessä ohjeistuksessa ja vastuun kantaminen omista valinnoista. Elatusavun maksamatta jättämistä ei kovin avoimesti oikeutettu aineistossa. Lähinnä viitattiin hyödyttömyyden kokemukseen.

Lopputyön tutkimussuunnitelman teko lähti liikkeelle kiinnostuksesta selvittää, miten elatusavun laiminlyönti oikeutetaan. Kysymys osoittautui hyvin haastavaksi lähestyä ja tutkimussuunnitelma muutti muotoaan elatusriidan valtasuhteiden kautta ilmiötä lähestyväksi. Oikeuttaminen liittyy osaltaan valtasuhteen perustaan. Tästä en saanut muodostettua luontevaa diskurssia. Tutkija lukee aineistoa omien havaintojen ja kokemusten sekä teoriaosaamisen kautta. Pohjatiedon merkitys on suuri ja monilla aloilla tutkimustietoa on paljon, jolloin sen hallinta on haastavaa (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 55).

Valtasuhteen perustaan liittyvä henkinen- ja taloudellinen väkivalta nousi esille pelkistetyissä ilmauksissa, mutta yläluokan ja yhdistävän luokan hahmottaminen oli vaikeaa. Kyseessä on hiljainen diskurssi, joka vaikuttaa taustalla, mutta jonka muotoilu on haastavaa ja edellyttää lisätutkimusta. Lisätutkimuksessa tarvitaan rinnalle

jokin toinen teoreettinen käsite avaamaan asiaa valtasuhteen lisäksi. Tässä suhteessa työ ei edennyt toivotulla tavalla. Tämä olisi jatkotutkimuksen aiheena kiinnostava.

Elatusriidan viitekehyksessä esitetty kansainvälinen tutkimus tuki tämän opin-
näytteen tuloksia. Erityisesti Natalierin (2018) tutkimuksissa on samoja havaintoja
siitä, että elatusriidassa on kyse taloudellisesta väkivallasta. Aiemmat tutkimukset
ovat myös osoittaneet, että elatus toimii mahdollisena alustana sekä sanalliselle että
taloudelliselle hyväksikäytölle (Fernqvist 2023, 17). Elatusriidan valtasuhteen perus-
tassa tuli esille juuri henkinen- ja taloudellinen väkivalta.

Diskursseja tarkastellessa oli kiinnostavaa havaita hoivan pieni osuus. Elatusrii-
dassa keskiössä voisi ajatella olevan lapsen asiat ja tarvittava hoiva sekä sen tuottami-
nen ja tarvittavat resurssit. Lapsi oli kyllä osallisena, mutta ei tästä näkökulmasta.
Voisi myös ajatella, että lapsi haluttaisiin jättää elatusriidan ulkopuolelle, joka nähtäi-
siin aikuisten välisenä asiana. Tästä ei ole kyse vaan lapsi on valtasuhteessa mukana
ja myös diskursseissa sisään kirjoitettuna. Hoiva ei vain ole elatusriidassa keskiössä.
Tämä on huolestuttavaa, koska elatusriita vie huomion pois pääasiasta, jonka pitäisi
olla juuri lapsen asiat ja hänen tarvitsema hoiva.

Toisaalta aineistossa huokui kaipuu naisen tuottamaan hoivaan miestä ja lapsia
kohtaan. Miesten tuottamasta hoivasta ei juurikaan mainittu. Tämä voi kertoa verk-
kokeskusteluihin osallistuvien arvopohjasta, joka voi olla hyvin perinteinen roolija-
olta ja naisen hoivaa korostava. Ylen uutisia lukee todennäköisesti keskiluokkainen
kansalainen ja osallistujajoukko ei välttämättä edusta koko suomalaisen yhteiskunnan
läpileikkausta. Keskustelu voisi olla railakkaampaa tai rajumpaa toisella alustalla sekä
sisältää eri yhteiskuntakerrostumien kannanottoja. Hoivan ja huolenpidon sopimisen
rajoista ja vaikeudesta on kirjoittanut Koulu (2014) oikeustieteen väitöskirjassaan sekä
osoittanut elatuksen vahvan yhteyden mm. hoivaan (Koulu 2014, 144).

Vahvat tunteet- diskurssi toi esille elatusriidan raskauden kaikille osapuolille.
Pahimmillaan se voi viedä työkyvyn ja ajatukset tulevaisuudesta. Tästä näkökulmasta
elatusriita tulisi kyetä ratkaisemaan ajoissa. Se ei saisi pitkittyä ja jäädä avoimeksi kon-
fliktiksi. Elatusriitaa selvitellessä vahvat tunteet tulisi huomioida. Tämä herättää poh-
timaan miten eroriita ja elatusriita suhteutuvat toisiinsa? Oikeustiede rajaa käsitteen,
elatusavun laiminlyönti, käytöllä elatusriidan rönsyjä pois. Puhutaan elatusavun lai-
minlyönnistä ja keskitytään rahasuoritukseen. Lastenvalvoja käyttää elatusapulasku-
ria ja elatuksen arvioinnin ohjekirjaa. Asia on hoidettu, kun elatusapu on saatu sovit-
tua ja tieto siirretty järjestelmään. Kuitenkin elatusriidan rönsyt voivat edelleen vai-
kuttaa taustalla. Tässä voisi auttaa asioista keskusteleminen laajemmin.

Elatusriita on osa eroriitaa, mutta elatusriidalla on myös omia piirteitä, jotka tulisi tunnistaa. Aineistosta nousi esille se, että apua ei saa, koska elatusriitaa ei ilmiönä ymmärretä kunnolla. Asiakas kokee jäävänsä ilman tukea ja apua vaikeassa tilanteessa. Tilanne muodostuu kohtuuttomaksi. Kohtuuttomista tilanteista on kirjoittanut Metteri väitöskirjassaan vuonna 2012. Metteri toteaa, että kohtuuton tilanne tarvitsee yleensä ulkopuolisen henkilön apua tilanteen korjaamiseksi (Metteri 2012, 75). Kohtuuttomuus elatusriidassa on huolestuttava viesti, koska asia koskee suurta joukkoa lapsia elatusavun saajina ja vaikuttaa lapsiin aina aikuistumisen kynnykselle saakka.

Elatusriita on varmasti hankala kasvupohja aikuisuuteen. Lapsen kasvua ja kehitystä kohti aikuisuutta tulisi tukea jo Suomen perustuslain (1999/731) 2 luvun 6 §:n yhdenvertaisuuden mukaan. Hakalehto-Wainio (2013) nostaa esille lapsen haavoittuvana yhteiskunnan jäsenenä. Tämä on keskeinen argumentti koskien lapsen oikeuksia ja niiden perustaa. Haavoittuvuuden vastakohtana voi kuitenkin olla lasten vaientaminen, jossa lapsen näkökulmaa asioihin ei oteta vakavasti. (Hakalehto-Wainio 2013, 24.) Jatkotutkimuksen aiheena lapsen näkökulma elatusriitaan on kiinnostava. Elatusriita asettaa lapsia epätasa-arvoiseen asemaan ja tästä syystä elatusriidasta tulisi saada enemmän keskustelua aikaan yhteiskunnassa. Elatusriita on tavallinen asia ihmisten arjessa, mutta ilmiönä vahva ja moniulotteinen. Siksi elatusriita ansaitsee tulla enemmän huomioiduksi eri tavoilla tieteessä ja kulttuurissa. Juuri ymmärtäminen, selittäminen ja vaikuttaminen ovat yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinnettä (Rolin 2006, 108).

Tutkimus toi esille valtasuhteen osatekijät elatusriidassa. Osatekijöitä oli mahdollista kuvata näin sanallisesti. Tarkka lukija huomaa kuitenkin päällekkäisyyksiä. Alkuperäisilmauksessa saattaa olla piirteitä useammasta ala- tai yläluokasta, mutta pelkistin kunkin ilmauksen vain yhden käsitteen alle. Tähän vaikutti osaltaan aineiston koko. Yhteensä 100 kommenttia oli hieman liian laaja kovin tarkkaan analyysiin, koska kommentoinnit olivat sangen laajoja. Tai sitten apuna olisi tarvittu jonkinlainen analysointityökalu eli ohjelma aineiston käsittelyyn. Aineisto on kuitenkin kattava ja kiinnostava.

Aineisto tarjoaa elatuksesta kiinnostuneille vielä runsaasti hyviä tutkimuskohteita. Tämä tutkimus on tekijänsä näköinen ja toisenlaisen käsitteen käytön avulla elatusriidasta voisi saada esille uusia ulottuvuuksia ja jäsenyyksiä. Tutkimus lisäsi tekijän omaa ymmärrystä sitä syventäen ja täytti näin tehtävänsä. Erityisesti ymmärrys lisääntyi kummankin vanhemman huolista, sillä kirjoittajat edustivat hyvin eri puolia elatusriidassa. Näin lopputuloksesta tuli sangen tasapainoinen kokonaisuus, joka

avaa ilmiötä kokonaisuudessaan ilman vahvaa kannanottoa puolesta tai vastaan. Tutkimusetiikan kannalta sukupuolella on merkitystä elatusriidan aineistoa tarkastellessa. Osallistujat vastaavat ainakin osittain oman sukupuoliryhmänsä edustajina ja sukupuoliroolit ovat syvät (Mäkinen 2006, 104). Toisaalta kriittinen diskurssianalyysi voi käyttää apuna sukupuolta, jotta yhteiskunnassa vallitsevia rakenteita ja niiden vaikutusta elämään saadaan esille paremmin.

Miten sitten asiantuntijat kommentoivat toimittajien nostoja kahdessa Ylen artikkelissa, jotka olivat tämän tutkimuksen verkkokeskustelujen pohjana? Blomqvistin (1.4.2024) artikkelissa ääneen pääsevät mm. professorit. Tampereen yliopiston professori Marita Husso toteaa, että väkivallasta puhuminen on kulttuurissamme hyvin hankalaa. Asia koetaan pahan puhumisena ja asioista vaietaan. Taloudellinen väkivalta on heikosti tunnistettua myös asiantuntijoiden ja palveluiden piirissä. Tutkimusprofessori Tiina Ristikari toteaa, että elatuksesta riitelemine on yksi tapa aiheuttaa vahinkoa eron jälkeen toiselle. Elatusasioista puhuminen on nöyryyttävää ja menee ihon alle eli tunteisiin. Ero aiheuttaa myös köyhyyttä lapsiperheille ja vähentää lapsen käytettävissä olevaa rahaa. (Blomqvist, 1.4.2024.) Samat asiat nousevat sekä aineistosta että kansainvälisestä tutkimuksesta esille. Vaikka kotimaisia tutkimustuloksia on niukasti, niin aihepiiri on kiinnostava. Onhan elatusasiat kaikkien vanhempien pohdinnan kohteena jollakin tasolla- oli perhesuhdemalli mikä tahansa.

Foucault`n valtasuhteen soveltaminen aineiston tulkintaan ei ole helppoa teoreettikon vaikeaselkoisuuden takia ja tulkintoja syntyy erilaisia tutkijan mukaan. Kappaleessa 3.6 oli valtasuhteen piirteitä tarkemmin avattuna Kuschin (1993) koonnin mukaisesti. On hämmentävää, miten hyvin eri piirteet sopivat elatusriitaan. Valtasuhteen liittyvät Foucault`n mukaan mm. eriarvoisuus ja liuta erilaisia keinoja, jolla suhdetta luodaan sekä ylläpidetään. Viimeinen kohta on kiinnostava. Foucault esittää, että valtasuhde määrittää osallisten identiteettiä. (Kusch 1993, 100–104.) Identiteettipohdinnat elatusriidassa olisi myös kiinnostava jatkokysymys seuraavalle elatusasioista kiinnostuneelle. Foucault`n ajattelusta löytyy myös paljon hyviä käsitteitä avuksi.

Tutkimus avasi elatusriidan valtasuhdetta ja diskursseja noudattaen asetettuja tutkimuskysymyksiä. Elatusriidassa esiintyy vahva ja moniulotteinen valtasuhde, jota ei pääse pakoon. Diskurssit puolestaan ovat jännitteisiä ja henkisesti raskaita. Diskursseja muodostuu kuitenkin jatkuvasti ja tutkijan kompetenssista riippuu, miten ne lopulta tavoitetaan ja ilmaistaan. Diskurssit antavat mahdollisuuden syventyä aiheen äärelle lukuisilla eri tavoilla.

LÄHTEET:

- Aaltonen, A. (2020). Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa-Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Helsinki: Edita.
- Ahola, E. (2016). Elatustuen merkitys yksinhuoltajaperheiden toimeentulolle. Teoksessa A. Haataja, I. Airio, M. Saarikallio-Torp & M. Valaste (toim.), *Laulu 573 566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000- luvulla* (s. 288–306). Helsinki: Kela.
- Aikio, S. (2017). Viisi näkökulmaa valtaan. Sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitysten teoreettista pohdintaa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 356. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Alasuutari, P. (2005). Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa P. Räsänen, A. H. Anttila & H. Melin (toim.), *Tutkimusmenetelmien pyörteissä* (s. 15–28). Jyväskylä: PS- Kustannus.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Alhanen, K. (2007). *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2009). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. (suom. V. Raiskila). Helsinki: Gaudeamus.
- Blomqvist, S. (1.4.2024). Vanhempien ero ajaa lapsia köyhyyteen- tutkimusprofessori: "Suomessa on liian helppoa vältellä lapsen elatusta." Haettu 19.5.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/20-10006437>.
- Castrén, A.-M. (2009). Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Castrén, A.-M., Hakovirta, M. & Kuronen, M. (2019). Ero yhteiskunnallisena kysymyksenä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 27 (4), 341–343. <https://doi.org/10.30668/janus.87969>.
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. (2007), *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. (1997). *Miten media puhuu*. (suom. V. Blom & K. Hazard). Tampere: Vastapaino.

- Fairclough, N. (2013). Critical discourse analysis and critical policy studies. *Critical Policy Studies*, 7(2), 177–197. DOI:10.1080/19460171.2013.798239.
- Fernqvist, S., Flinkfeldt, M. & Tegler, H. (2023). “He Won’t Pay”: The Entanglement of Financial Abuse and Negligence in Swedish Child Maintenance Processes. *Violence Against Women*, 1–21. DOI: 10.1177/10778012231185538.
- Finnström, J. (2023). Individual realities and legal responsibilities: a study of non-resident parents who dispute child maintenance obligations in Swedish administrative courts, 2014-2019. *International Journal of Law, Policy and The family*, 37(1), 1-19. <https://doi.org/10.1093/mawfam/ebad011>.
- Foucault, M. (1980). *Tarkkailla ja rangaista*. (suom. E. Nivanka). Helsinki: Otava.
- Foucault, M. (1995). Rajallinen järjestelmä kohtaa rajattoman vaatimuksen. Teoksessa R. Eräsaari & K. Rahkonen (toim.), *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta* (s. 87–106). Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, M. (2005). *Tiedon Arkeologia*. (suom. T. Kilpeläinen). Tampere: Vastapaino.
- Foucault, M. (2010). *Seksuaalisuuden historia*. (suom. K. Sivenius) Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, M. (2010). *Sanat ja asiat. Eräs ihmistieteiden arkeologia*. (suom. M. Määttänen.) Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, M. (2010). *Turvallisuus, alue, väestö. Hallinnallisuuden historia. Collège de Francen luennot 1977–1987*. (suom. A. Paakkari.) Helsinki: Tutkijaliitto.
- Gottberg, E. (2010). *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeudellinen sarja A:218.
- Haapanen, M. & Hakovirta, M. (2019). Lapsen elatus, vanhempien toimeentulo ja köyhyys. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*. 27 (4), 395–412. DOI:10.30668/janus.87984.
- Hakalehto-Wainio, S. (2013). Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa S. Hakalehto-Wainio & L. Nieminen (toim.), *Lapsioikeus murroksessa* (s. 17-52). Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Hakovirta, M. & Jokela, M. (2019). Contribution of child maintenance to lone mother’s income in five countries. *Journal of European Social Policy*, 29(2), 257-272. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/0958928717754295>.

- Heikkilä, M. (2002). Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.), Tutkijan eettiset valinnat (s. 165–176). Helsinki: Gaudeamus.
- Helén, I. (1994). Michael Foucault`n valta-analytiikka. Teoksessa R. Heiskala (toim.), Sosiologisen teorian nykysuuntauksia (s. 270–315). Helsinki: Gaudeamus.
- Helén, I. (2004). Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultlainen hallinnan analytiikka. Teoksessa K. Rahkonen (toim.), Sosiologisia nykykeskusteluja (s. 206–236). Helsinki: Gaudeamus.
- Hélén, I. (2016). Elämän politiikat. Yhteiskuntatutkimus Foucault`n jälkeen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Heiskala, R. (1994). Sosiaalinen konstruktionismi. Teoksessa R. Heiskala (toim.), Sosiologisen teorian nykysuuntauksia (s. 146–172). Helsinki: Gaudeamus.
- Hurri, S. (2010). Michel Foucault: Jossakin toisessa ruumiin ja nautinnon taloudessa. Teoksessa T. Kotkas & S. Lindroos-Hovinheimo (toim.), Yhteiskuntateorioiden oikeus (s. 191–229). Helsinki: Tutkijaliitto.
- Häkkinen, A. & Salasuo, M. (2015). Johdanto. Teoksessa A. Häkkinen & M. Salasuo (toim.), Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä (s. 9–17). Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, S. (1997). Laki, normi, valta. Foucault ja ”vaarallisen yksilön” ongelma. Teoksessa S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.), Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta (s. 150–167). Helsinki: Gaudeamus.
- Ilmonen, K. (2018). Muuan diskurssianalyysi: Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa R. Valli (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 (s. 134–148). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). Diskurssiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), Diskurssianalyysin aakkoset (s. 17–47). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. (2016). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käytäntö (s. 249–265). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), Diskurssianalyysi liikkeessä (s. 54–97.) Tampere: Vastapaino.

- Jokinen, K. (2014). Perhekäytäntöjen sosiologia. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme, & K. Jokinen (toim.), Perhetutkimuksen suuntauksia. (s. 167-191). Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, K. (2004). Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. JANUS vol.12 (2) 2004, 155-183.
- Jämsen, E. (2024). Eronneet vanhemmat kertovat elatusmaksuriidoista: ”Jo suhteen aikana oli taloudellista väkivaltaa ja kontrollia.” Haettu 19.5.2024 osoitteesta <https://yle.fi/a/74-20083924>.
- Kaisto, J. & Pyykkönen, M. (2010). Johdanto: Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa J. Kaisto & M. Pyykkönen (toim.), Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä (s. 7-24). Helsinki: Gaudeamus.
- Kelomäki, T. (2019). Kielitieteen käännteistä. Teoksessa M. Hamunen & T. Nieminen, T. Kelomäki & H. Dufva (toim.), Käännteitä ja käsitteitä. Näkökulmia kielitieteelliseen keskusteluun (s. 31-60). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kestilä, L. & Karvonen, S. (2022). Katsaus Suomen väestöön ja väestön hyvinvointiin tilastojen valossa. Teoksessa S. Karvonen, L. Kestilä & P. Saikkonen (toim.), Suomalainen hyvinvointi 2022 (s. 20-38). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.
- Keurulainen, A. (2014). Muuttuva suomalainen perhe. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 76. Publications of the University of Eastern Finland.
- Koivusalo, M. (2001). Michel Foucault ja tuottavan vallan järjestys. Teoksessa J. Tontti, & K. Mäkelä (toim.), Filosofien oikeus 2 (s. 257-294). Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Koivusalo, M. (2012). Kokemuksen politiikka. Michel Foucault`n ajattelujärjestelmä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Kootkas, T. (2007). Michel Foucault`n käsitys oikeuden ja liberaalin poliittisen rationaliteetin välisestä suhteesta. Teoksessa K. Nuotio & H. A. Gylling (toim.), Oikeus ja politiikka. Filosofisia esseitä (s. 57-78). Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Korpela, T. (2017). Työpaperi 123/2017. Keneltä Kela perii? Selvitys Kelassa tehtävän perinnän asiakkaista. Helsinki: Kela. Haettu 21.7.2024 osoitteesta <https://hdl.handle.net/10138/212596>.

- Krok, S. (2012). Yksinhuoltajaäitien köyhyydestä selviytymisen strategiat. Teoksessa K. Forssén, I. Roivanen, S. Ylinen & J. Heinonen (toim.), *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011* (s. 129–149). UNIPress ja kirjoittajat.
- Kusch, M. (1993). *Tiedon kentät ja kerrostumat- Michel Foucault`n tieteen tutkimuksen lähtökohdat.* (suom. H. Hakosalo). Oulu: Kustannus Pohjoinen.
- Kuronen, M. (2003). Eronnut perhe? Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.), *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä* (s. 103–120). Helsinki: Gaudeamus.
- Kuula, A. (2006). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys.* Tampere: Vastapaino.
- Latvala, J., Peltonen, E. & Saresma, T. (2004). Tutkijat kertovat, konventiot murtuvat? Teoksessa J. Latvala, E. Peltonen & T. Saresma (toim.), *Tutkija kertojana* (s. 17–55). Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto 2004.
- Lindroos, K. (2008). Michel Foucault. Ajattelun rajat. Teoksessa K. Lindroos & S. Soininen (toim.), *Politiikan nykyteoreetikkoja* (s. 186–208). Helsinki: Gaudeamus.
- Linnanmäki, K. (2019). Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelessa. Lapsioikeutta, sovitteluteoriaa ja empiriaa yhdistelevä tutkimus. Helsinki: Alma Talent.
- Metteri, A (2012). Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. *Acta Universitatis Tamperensis 1778.* Tampere: Tampereen yliopisto.
- Miller, P. & Rose, N. (2010). *Miten meitä hallitaan* (suom. R. Suikkanen). Tampere: Vastapaino.
- Müller, J. (2022). Uutisarvostukset 2022. Yle News Lab. Haettu 21.7.2024 osoitteesta [Uutisarvostukset 2022 JULKINEN RAPORTTI 16.1.2023.pdf - Google Drive](#).
- Mäkinen, O. (2006). *Tutkimusetiikan ABC.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Natalier, K. (2018). State Facilitated economic Abuse: A Structural Analysis of Men Deliberately Withholding Child Support. *Feminist Legal Studies*, 26, 121-140. <https://doi.org/10.1007/s10691-018-9376-1>.

- Natalier, K., Cook, K., & McKenzie, H. (2019). Single Mother`s Post-Separation Provisioning: Child Support and The Governance of Gender. *Sociology*, 53(3), 554–570. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/0038038518813847>.
- Niemi-Kiesiläinen, J., Honkatukia, P., Karma, H. & Ruuskanen, M. Johdanto: Diskurssianalyysiä juristeille. Teoksessa J. Niemi-Kiesiläinen, P. Honkatukia, H. Karma & M. Ruuskanen (toim.), *Oikeuden tekstit diskursseina* (s. 9–20). Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Niska, M., Venäläinen, S., Olakivi, A. & Canada, J. A. (2024). Sosiaalisen konstruktionismin juuret ja versiot. Teoksessa M. Niska, S. Venäläinen, A. Olakivi & J. A. Canada (toim.), *Sosiaalinen konstruktionismi. Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Tampere: Vastapaino.
- Nurminen, T. (2004). Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Teoksessa R. Lahti & T. Ojala (toim.), *Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit* (s. 127-139). Helsingin hovioikeus.
- Oikeusministeriö 2007. Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. Oikeusministeriön julkaisu 2007:2. Haettu 21.7.2024 osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76043>.
- Oikeusministeriö 2023. Elatusapu vuoroasumistilanteessa. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2023:24. Haettu 21.7.2024 osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164996>.
- Pietarinen, J. (2002). Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa S. Karjalainen, V. Launis, R. Pelkonen & J. Pietarinen (toim.), *Tutkijan eettiset valinnat* (s. 58–69). Helsinki: Gaudeamus.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2019. *Uusi Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2011). Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat* (s. 47–57). Helsinki: Johtamistaidon opisto.
- Puusa, A. & Kuittinen, M. (2011). Laadullisen tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikysymyksistä. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat* (s. 167–180). Helsinki: Johtamistaidon opisto.

- Pyykkönen, M. (2015). Michel Foucault-vallan, tiedon ja subjektiuden tutkija. Teoksessa M. Pyykkönen & I. Kauppinen (toim.), 1900- luvun ranskalainen yhteiskuntateoria (s. 193–214). Helsinki: Gaudeamus.
- Raivio, K. (2019). Näytön paikka. Tutkimustiedon käyttö ja väärinkäyttö. Helsinki: Gaudeamus.
- Rauhala, P.-L. & Virokangas, E. (2011). Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.), Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Roivanen, I. & Jalonen, J. (2012). Köyhyys, palvelujärjestelmä ja yksinhuoltajanaisten kokemukset. Teoksessa K. Forssén, I. Roivanen, S. Ylinen & J. Heinonen (toim.), Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011 (s. 129–149). UNIpress ja kirjoittajat.
- Rolin, K. (2006). Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteet. Teoksessa J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen & I. Sorvali (toim.), Etiikkaa ihmistieteille (s. 108-123). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Royal, K. (2022). "Coronavirus has been the perfect excuse for him to just stop paying": child maintenance and economic abuse in the UK during the COVID-19 outbreak. *Journal of Gender-Based Violence*, 6(2), 261–277.
<https://doi.org/10.1332/239868021X16381868127253>.
- Saari, J., Eskelinen, N. & Björklund, L. (2020). Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarikoski, L. (4.10.2021). Tervetuloa datan käyttäjäksi- Ylen media-arkisto kutsuu tutkijoita ja kehittäjiä yhteistyöhön. Haettu 21.7.2024 osoitteesta <https://yle.fi/aihe/a/20-10001356>.
- Salmi, M. (2020). Lapsiperheiden köyhyys pitää yllä köyhyyden kierrettä. Teoksessa J. Kallio & Hakovirta, M. (toim.), Lapsiperheiden köyhyys & Huono-osaisuus (s. 37–71). Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, J. & Väliverronen, E. (2012) Mediayhteiskunta. Tampere. Vastapaino.
- Seuri, O. & Ikäheimo, H.-P. (2023), Portinvartijat. Kamppailu tiedon vapaudesta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö teos.
- Stenson, K. (1997). Sosiaalityön haastattelu ja hallinnointi, suullisen ja kirjallisen muodon dialektiikka. Teoksessa S. Hänninen & J. Karjalainen (toim.), Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta (s. 168–196). Helsinki: Gaudeamus.

- Suoninen, E. (1999). Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 17–36). Tampere: Vastapaino.
- Tegler, H., Fernqvist, S. & Flinkfeld, M. (2023). “And all Hell Broke Loose”: How Child Maintenance Regulations Contribute to Re-actualizing Intimate Partner Violence between Separated Parents in Sweden. *Journal of Family Violence*, 38, 127–138. <https://doi.org/10.1007/s10896-022-00365-x>.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuori, K. (2002). *Foucault'n oikeus. Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta*. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Valtonen, S. (1998). Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Välvirronen (toim.), *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan* (s. 93–121). Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsinki: Gaudeamus.
- van Leeuwen, T. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication*, 1(1), 91–112. <https://dx.doi.org/10.1177/1750481307071986>.
- Virtanen, A. (2006). *Biopoliittisen talouden kritiikki*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vilka, H. (2015). *Tutki ja kehitä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Vähämäki, J. (1998). Elämänpolitiikka ja biopolitiikka. Teoksessa J. P. Roos & T. Hoikkala (toim.), *Elämänpolitiikka* (s. 128–151). Helsinki: Gaudeamus.

